ბურჯი ეროვნებისა

[illegible]

1997 წელი | 5(22) | მაისი ● BURJI EROVNEBISA ● ფასი 40 თეთრი

ლადო ასათიანი - 80

ქართული ენა

საქართველოს მთებში გაგაჩინა ზენამ,
სიყვარულის, ლექსის, სადღეგრძელოს
ენავ!
მოიმღერა დღემდის უძველესმა ტომმა
შლეგი ჩანჩქერების ნაპრალებზე
ხტომა,
მყინვარების ღვთიურ ბრწყინვალებით
დნობა,
ჯაგნარებში ირმის ჯოგის ნავარდობა,
გაფანტული ფარის მთაზე დაჯანლება
და ქართული ფარის ფარზე დაჯახება!
უძველესმა ტომმა დღემდის მოიმღერა,
მწიფე პურის ყანა ქარში როგორ
ღელავს,
ხარკინეთში გრდემლზე როგორ სცემენ
უროს
და ვარსკვლავი ზღვებზე როგორ
მოგზაურობს,
ან მთვარიან ღამით ციხე-კოშკის
ჩრდილში
რა ტკბილია ფარულ სიყვარულის შიში,
როცა ღამისმთევლებს ლხინი
გაუმართავთ
და სიზმრები როცა თვლემენ
სასთუმალთან...
საქართველოს მთებში გაგაჩინა ზენამ,
ხმათა ხავერდების და ღმერთების ენავ!

ლადო გუდიაშვილის ნახატი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბესარიონ ჟორჟენაძის საზოგადოების გაზეთი
მთავარი რედაქტორი
გიორგი გოგოლაშვილი

მთავარი რედაქტორის მოადგილე
იოსებ ჭუმბურიძე

დირექტორი
მირიან ხაჭვანი

რედაქტორები:
ციცინო (ნინო) კვანტალიანი,
მარინე კიკონიშვილი,
ნანა ლოლაძე
რამაზ ქურდაძე
ნინო ჭუმბურიძე

მხატვრული რედაქტორი
ილია ჭრელაშვილი

რედაქციის გამგე
მაია კობიაშვილი

სარედაქციო საბჭო
გენადი ბურჭულაძე
კახა გაბუნია
ლეილა გეგუჩაძე
ქეთევან დათუკიშვილი,
კორნელი დანელია,
რუსუდან ლანდია,
ნანა ურთაშვილი,
ჭაბუკა ქირია,
მიხეილ ქურდიანი,
გიორგი წიბახაშვილი,
თამაზ ხმალაძე
ნინო ჯორბენაძე

მორიგე რედაქტორი
მარინე კიკონიშვილი

გაზეთი
„ბურჯი ეროვნებისა"
რეგისტრირებულია
საქართველოს იუსტიციის
სამინისტროში, 1686.
მისამართი:
პ. ინგოროყვას ქ. №8,
ტ. 99-80-46

ინდექსი 76016

14 აპრილი

კიდევ ერთხელ ვიზეიმეთ (?!)

ქართული ენის დღე 1990 წელს დაწესდა. ეს იყო "ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამის" (დამტკიცდა 1989 წლის 25 აგვისტოს) ერთ-ერთი პუნქტის რეალიზაცია. 14 აპრილის შერჩევა 1978 წლის 14 აპრილისადმი პატივის მიგება იყო.

ამგვარი დღის შემოღების მიზანი ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამაში გარკვევით იყო ჩამოყალიბებული: "ამ დღეს შეჯამდება, თუ რა გაკეთდა წლის განმავლობაში ქართული ენის ფუნქციონირების, შესწავლისა და სწავლების საქმეში".

ჩვენ კი ქართული ენის დღე ჩვეულებრივ, წარსულის გასახსენებელ საზეიმო დღედ ვაქციეთ; ისეთივე უფერული თარიღის სახე მივეცით, უამრავი რომ გვქონდა კომუნისტურ ეპოქაში (მელიორატორის დღე, ვაჭრობის მუშაკის დღე და მისთანანი).

ვისაც ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამის ხსოვნა შემორჩა, ვისაც ის ენთუზიაზმი და აღმოტაცი ახსოვს, ამ პროგრამას რომ ახლდა, დამეთანხმება, რომ სულ სხვაგვარი იყო იმედები... მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს პროგრამა ქაღალდზე დარჩა (ასევე ქაღალდზე დარჩა იმხანად შემუშავებული და დამტკიცებული საქართველოს ისტორიის სახელმწიფო პროგრამაც). ქაღალდზე დარჩა ის ქადილი და დაპირებებიც, საქვეყნოდ რომ გამოითქვა პროგრამის პროექტის განხილვის დროს, თუ დამტკიცების შემდეგ...

რაგინდ უცნაურადაც მოგვეჩვენოს, იმ პერიოდში მეტი იყო დაინტერესება ქართული ენის პრობლემებით, მეტ პატივს მიაგებდნენ დედაენას; გაცილებით მეტს ვზრუნავდით მისი სიკეთისათვის, ვიდრე დღეს... იქნებ, მითხრან, მცდარია ასეთი წარმოდგენა, რადგანაც დღეს არსებობს: ა) ქართული ენის სახელმწიფო კომისია, რომლის თავმჯდომარეც საქართველოს პრეზიდენტია, ბ) პარლამენტში შეიქმნა ქართული ენის ქვეკომიტეტი და გ) დაარსდა საქართველოს ენის სახელმწიფო პალატა...

მართლაც, მრავალი ენას შეშურდება ამდენი მზრუნველი, მაგრამ კონკრეტულად რა კეთდება? საერთოდ, რა განსაზღვრავს ნებისმიერი ჩვენგანის დამოკიდებულებას ქართული ენისადმი? – მხოლოდ მორალური პასუხისმგებლობა. არ არსებობს რაიმე საკანონმდებლო აქტი, რომელიც ამ პასუხისმგებლობას იურიდიულ საფუძველს შეუქმნიდა.

სანამ ჩვენში მომზადდება და დამტკიცდება კანონი ენის შესახებ (იმასაც ამბობენ, ასეთი კანონის მიღება სასურველი არ არისო), ხომ არ იქნებოდა მიზანშეწონილი იმ პროგრამის ამოქმედება, რომელიც იურიდიულად ჯერ არც გაუქმებულა.

ეს საკითხი წინა პარლამენტის დროსაც დაისვა: მეცნიერების და განათლების კომისიაში (თავმჯდომარე რ. კუპრავა) მეცნიერთა ჯგუფთან თანამშრომლობით, გადამუშავდა ქართული ენის სახელწიფო პროგრამა (ასევე საქართველოს ისტორიის სახელმწიფო პროგრამა). შესაბამისობაში მოიყვანეს დღევანდელობასთან და გადასცეს მაშინდელ მინისტრთა კაბინეტს... მერე ახალი არჩევნები ჩატარდა, ახალი პარლამენტი შეიქმნა და მინისტრთა კაბინეტი გაუქმდა; ქართული ენისა და საქართველოს ისტორიის სახელმწიფო პროგრამებიც დავიწყებას მიეცა...

ფაქტია, ვიღაცას არ აძლევს ხელს ასეთი პროგრამის არსებობა, ანდა არ აფიქრებს ეს პრობლემა. ვფიქრობთ, უპირველესად, იმათ, ვისაც გარკვეულ პასუხისმგებლობას აკისრებს ეს პროგრამები... საქმე კი დღითიდღე უარესდება, რთულდება... იმას, რაც შეიძლება ერთ დღეში გაფუჭდეს, წლები დასჭირდება გამოსასწორებლად... იცian ეს ყოველივე იმათ, ვის სიტყვასაც საქმე მოჰყვება. მაგრამ ის სიტყვა არა ჩანს...

ამას წინათ პარლამენტის სხდომათა დარბაზში ქართული ენის ქვეკომიტეტის სხდომაზე ბატონმა კ. გაბაშვილმა კვლავ დასვა ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამის ამოქმედების საკითხი, დიახ, უნდა განახლდეს და ამოქმედდეს ეს პროგრამა. მაშინ იქნება გამართლებული ქართული ენის დღის არსებობაც, მაშინ ჩამოსცილდება ამ დღეს უფერულობის ელფერი; მაშინ იქცევა იგი საქმიან დღედ!..

მეცნიერის არქივიდან

„ჩვეულებრივ დრო აშორებს ერთმანეთს ადამიანებს. დრო და მანძილი. დროს ტკივილის დაყუჩების უნარიც აქვს.

მაგრამ, როგორც ჩანს, ყველას მიმართ არ ითქმის ასე.

არიან ადამიანები, რომელთა არყოფნით გამოწვეულ ტკივილს დრო უფრო ამძაფრებს, უფრო საგრძნობს ხდის, რადგან თანდათანობით უფრო საცნაური ხდება ის მასტიმულირებელი ძალა, რომელიც მათ სიტყვასა და საქმეს ახლდა თან, უფრო აშკარა - მათი შეუცვლელობა", - ამას ბატონი ბესიკ ჯორბენაძე აკადემიკოს ვარლამ თოფურიას შესახებ წერდა... ამ სიტყვების ჭეშმარიტება ჩვენთვის უდავოა დღეს, როცა ოთხი წელი შესრულდა (10 მაისს) ბატონი ბესიკის გარდაცვალებიდან...

ბატონი ბესიკის არქივში მრავალი გამოუქვეყნებელი ნაშრომი დარჩა, რომელიც დღის სინათლეს ელოდება... გთავაზობთ ერთ ფრაგმენტს ხელნაწერი მონოგრაფიიდან "ენა და ეროვნული კულტურა".

„თუ ენის ხერხემალი მტკიცეა..."

თუ ენის ხერხემალი მტკიცეა, ხოლო მკვებავი ძარღვი - სისხლსავსე, ლექსიკური ნასესხობანი მისთვის არავითარ საფრთხეს არ წარმოადგენენ (რა თქმა უნდა, იგულისხმება საჭირო ნასესხობანი და არა უსარგებლო ან სულაც ზიანის მომტანი ბარბარიზმები).

ამ თვალსაზრისით ღირსსაცნობია ი. გრიშაშვილის ერთი დაკვირვება. პოეტი გადმოგვცემს ეღლაც ვაჭრის ნაამბობს:

"ერთს მანუფაკტურის მაღაზიაში შევიდა ჩვენი პრისტავი და საროჩკები იკითხა.

- რა საროჩკები გნებავთ, - ჰკითხა კუპეცმა, - პოლატნიანი თუ შოლკოვი?

- მე ნეჭიად გაზრდილი არა ვარ, სიტყვეზედაც საღლასნი ვარო.

ჩამოიღო პრიკაშჩიკმა პოლკიდან ერთი პაჩკა საროჩკა და დაუწყო პრილავკაზედ.

პრისტავმა გადაარჩია ოთხი საროჩკა სხვადასხვა ფერისა: ლილოვი, გოლუბოვი, კორიჩნოვი და სიროჩევი. ბუმაგაში გაახვევინა და ჩაიდო ვეშჩებით გატენილს საკვოიაჟში"...

ი. გრიშაშვილი განაგრძობს: "ჯავრი მომდიოდა: ნუთუ რუსთაველის ენა ისეთი ღარიბი ყოფილა, რომ ერთი უბრალო ამბის თქმა ვერ მოგვიხერხებია, თუ რუსული სიტყვები არ ჩავურთეთ? ავიღე ვაჭრის ნაამბობი და გადმოვაქართულე... აი, რა გამოვიდა:

ერთს ფარჩეულობის დუქანში შევიდა ჩვენი ბოქაული და პერანგები იკითხა.

- რა პერანგები გნებავთ, - ჰკითხა ვაჭარმა- ტილოსი თუ აბრეშუმისა?

- მე აზიზად არა ვარ გაზრდილი, ჩითისას ვუყაბულებ.

ჩამოიღო ნოქარმა ყაფაზიდან ერთი დასტა პერანგი და დაუწყო დაზგაზედ.

ბოქაულმა გადაარჩია ოთხი პერანგი სხვადასხვა ფერისა: სოსანი, ლაჟვარდი, მიხაკისა და იასამნის ფერისა. ქაღალდში გაახვევინა და ჩაიდო ბარგით გატენილს ხურჯინში...

ეს ხომ წმინდა ქართულია, ვთქვი ჩემს გულში... მაგრამ ეაი შენს მტერს, მე რომ მომივიდა"...

რატომ?! რა მოხდა?!

საქმე ისაა, რომ ყველა გადმოქართულებული სიტყვა თათრულია, სპარსული, არაბული, სომხური და ლათინური გამოდგა."

მართლაც, ფარჩა, დუქანი, ბოქაული, პერანგი, ვაჭარი, ტილო, აბრეშუმი, აზიზი, ჩითი, ყაბული, ნოქარი, ყაფაზი, დასტა, სოსანი, ლაჟვარდი, მიხაკი, იასამანი, ქაღალდი, ბარგი, ხურჯინი - ყველა ეს სიტყვა სხვადასხვა ენიდან არის ნასესხები ქართულში.

პოეტი დაასკვნის: "დაე, გაიხაროს ჩვენმა მტერმა რომელსაც ჰგონია, ვითომც ენის სიწმინდე თავისებური სიტყვებია და არა თავისებური სინტაქსი".

აზრი მართებულია. ენის ხერხემალს ქმნის მისი ბგერითი შემადგენლობა და გრამატიკული (მორფოლოგიური და სინტაქსური) წყობა. თუკი ამ თვალსაზრისით ყველაფერი რიგზეა, სხვას ადვილად მოევლება.

ამასთან დაკავშირებით ერთი დროს მოარული ანეკდოტური გამოცანაც შეიძლება გავიხსენოთ: "აბა, მითხარი, რა არის ქართული ამ წინადადებაში: ზაბოშჩიკი უგლაოში საპოჟკებს აპჩინკებს?"

რასაკვირველია, უმოწყალო დამახინჯებაა ქართული ენის ლექსიკისა: არც ერთი ქართული სიტყვა! მაგრამ, მიუხედავად ამისა, რაც უნდა უცნაურად მოგვეჩვენოს, თითოეული სიტყვის გაფორმება და თვით წინადადების წყობა ქართულია, ვერც ერთი სხვა ენის წარმომადგენელი მას ვერაფერს გაუგებს (თუ, რა თქმა უნდა, ქართული არ იცის). ქართველი კი ლექსიკური მნიშვნელობები რომ ვერც ამოიცნოს, აუცილებლად მიხვდება ამ წინადადების აზრს: "ვიღაცა რაღაცას აკეთებს", ანუ: მიხვდება, რომ (გრამატიკულ ტერმინოლოგიას მოვიშველიებთ) წინადადებაში არის სუბიექტი, პირდაპირი ობიექტი და ადგილის გარემოება; ეს ნიშნავს: წინადადების აგებულების მიხედვით ხდება მისი საზრისის ამოცნობა.

ნურავინ იფიქრებს,რომ ამით თითქოს უცხო სიტყვების განუკითხავ მოძალებას ვამართლებდეთ. არა, რა თქმა უნდა! ესეც მძიმე ზადია ენისა. ჩვენ მხოლოდ იმის წარმოჩენა გვსურდა, თუ რა არის ენის საფუძველთა საფუძველი და რა ქმნის მის განუმეორებელ თავისთავადობას.

ნურც იმას იფიქრებს ვინმე, თითქოსდა ქართული ენა მხოლოდ მსესხებელი ყოფილიყოს სხვა ენის ლექსიკისა. იგი უხვად გასცემდა კიდევაც და სპეციალისტებისთვის კარგად არის ცნობილი, ამა თუ იმ ენას რითი შეეწია ქართული.

მაგალითად, ქართულიდან ბერძნულში შესულად ივარაუდება მოლი, ასფოდელოს ("ასფოთული"). "მოლი" დადასტურებულია ჰომეროსის "ოდისეაში".

რუსულს ქართულიდან ნასესხები აქვს: სკამი (скамя), სახლი (сакля), ყურძნისა და ხეხილი ჯიშების სახელწოდებანი (დაბლარი, მაღლარი, გორული, სინაპი, ქართული სააფრო...), კერძების სახელები (გადაზელილი, გოზინაყი, ქვერი, საცივი), სოციალური იერარქიის აღმნიშვნელი ტერმინები (აზნაური, ყმა, ხიზანი...) და სხვანი.

ირანულ ენებში (მაგალითად, ოსურში) ქართულიდან არის შესული: ჯვარი, ქლიავი, კომში, კოჭობი, კუტი, ფუტკარი და სხვანი.

თურქულმა ქართულიდან ისესხა: გუთანი, მარგილი, ხერხი, ჭიქა...

ასე რომ, ენათა კონტაქტების შედეგი ორივე მხრივ საცნაურია...

ბესარიონ ჯორბენაძე

ადიდებს სული ჩემი უფალსა

საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის 80 წლისთავი

წელს, 1977 წლის 25 მარტს 80 წელი შესრულდა საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის დღიდან. საუკუნეზე მეტი იყო გასული, რაც საქართველოს მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ ავტოკეფალია დაკარგა.

ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და ხოლოს ქვეშ მოქცევით [illegible]

[illegible] **ანტონ II** [illegible] 1788 [illegible] **ალექსანდრე I** [illegible]

1811 წლიდან [illegible] 1811 წლიდან 1917 [illegible] 19 [illegible]

[illegible]

ქართველი მამულიშვილები მთელი საუკუნის განმავლობაში [illegible] – **იმერეთის ეპისკოპოსი გაბრიელი** (ქიქოძე), [illegible] **გურია-სამეგრელოს** [illegible] **ალექსანდრე** [illegible], **კირიონი, ლეონიდე, ანტონი, დავითი, არქიმანდრიტი ამბროსი** [illegible] 1902 [illegible] 1917 [illegible]

[illegible]

1917 წლის 12 მარტს, [illegible] **25 მარტს** [illegible]

1917 წლის 12 (25) [illegible] **ლეონიდე ოქროპირიძე, ანტონ გიორგაძე, პიროს ოქროპირიძე** [illegible] **კირიონის, დავითის, არქიმანდრიტ ამბროსის.**

[illegible] 1917 [illegible] **კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონი** [illegible] **ლეონიდე ოქროპირიძე** [illegible] **კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსის** [illegible] ეკლესიაში ცნობილია.

ქართველი მღვდელმთავრების მრავალი მცდელობის შედეგად მხოლოდ **1943** წელს **კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის** [illegible] საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის დამოუკიდებლობა.

მხოლოდ 1990 წელს **კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II** [illegible] **მსოფლიო პატრიარქმა კონსტანტინოპოლის მთავარეპისკოპოსმა დიმიტრიოსმა** საქართველოს [illegible] მართლმადიდებლური ეკლესიის ავტოკეფალია [illegible]

გოჩა ბაბუნაშვილი

კვირაცხოვლობა. თომას კვირა

აღდგომის შემდეგ კვირა, ბრწყინვალე შვიდეულის ბოლო დღე განახლებაა აღდგომის დღესასწაულისა. ამ დღეს **კვირაცხოვლობა, ახალი კვირა** ეწოდება; უწოდებენ აგრეთვე **თომას კვირას**.

მკვდრეთით აღდგომის პირველსავე საღამოს იერუსალიმში ერთად შეკრებილ მოწაფეებს მოულოდნელად გამოეცხადა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე. დადგა მათ შორის და ბრძანა: „მშვიდობა თქვენ თანა". მაცხოვარმა თავის მოწაფეებს აჩვენა ხელები და გვერდი უჩვენა, სადაც ლახვრისა და ლურსმნების კვალი ემჩნეოდა და შემდეგ აღუთქვა სულიწმიდის მოვლინება და მოუწოდა წარმართობისათვის მთელ ქვეყნიერებაზე ექადაგათ სახარება. ამ დროს მათთან ერთად არ იყო თომა, რომელსაც მოწაფეებმა დაბრუნებისთანავე მოახარეს: „ვიხილეთ ჩვენ უფალი" (იოანე 20-25). თომა არ ერწმუნა მათ სიტყვებს და განაცხადა: სანამ ჩემი თვალებით არ შევხედავ ლურსმნების კვალს მის ხელებზე და არ დავდებ ხელს მის გვერდზე „არასადა მრწმენეს". მოწაფეებს რვა დღის შემდეგ ისევ გამოეცხადა უფალი, ამჯერად მათ შორის იყო თომაც. მას მაცხოვარმა ხელები და გვერდი უჩვენა და უთხრა: „მოიღე თითი შენი და იხილენ ხელნი ჩემნი და მოიღე ხელი შენი და დასდევ გვერდსა ჩემსა და ნუ იყოფი ურწმუნო, არამედ მორწმუნე" (იოანე 20, 27). ახლა კი ირწმუნა თომამ და დაუყოვნებლივ აღიარა: „უფალი ჩემი და ღმერთი ჩემი". მაცხოვარმა მას ასე მიუგო: „შენ მიხილე და ირწმუნე, ნეტარ არიან, რომელთა არა უხილავ და ჰრწმენა" (იოანე 20,29).

„ჩვენთვის რჩება, ძმანო ქრისტიანენო, სიტყვა ესე მაცხოვრისა: ნეტარ არიან რომელთა არა უხილავ და ჰრწმენა ჩვენ ყოველნი მორწმუნენი, რომელნიც არა ვხედავთ მას ხორციელითა თვალითა, ვითარცა მოციქულნი ხედვიდენ მას, გარნა გვრწამს იგი გულითა და სულითა. მივიღებთ ნეტარებასა ამას აღთქმულსა მაცხოვრისაგან.

განა არ შეუძლიან, ძმანო ქრისტიანენო, უფალსა ახლაც გამოცხადდეს და სასწაულებითა თვისითა შეარცხვინოს ურწმუნონი, განამტკიცოს სულმოკლენი და სუსტნი მსგავსად თომა მცირედ მორწმუნისა; დაუხშოს პირი წინააღმდეგთა?! გარნა მას არა სურს, რათა სარწმუნოება ჩვენი იყოს იძულებითი. მას სურს რათა თვით გული ჩვენი მიეზიდებოდეს სახარებისაგან, რათა თავისუფლად, ჩვენითა განზრახვითა მივეახლოთ მისდამი; მოკლედ ვსთქვათ, მას სურს, რათა ჩვენ მივიღოთ უმეტესი სასყიდელი და ნეტარება ჩვენითა სარწმუნოებითა" **(გაბრიელ ეპისკოპოსი)**.

ხსენება მენელსაცხებლე დედათა

აღდგომიდან მე-3 კვირას ეკლესია იხსენიებს **მენელსაცხებლე დედებს**, იოსებ არიმათიელს, ნიკოდიმოსსა და თამარ მეფეს.

მენელსაცხებლე დედები ფაქტიურად მაცხოვრის მოწაფე ქალები იყვნენ. ისინი ხშირად ახლდნენ მას, დიდი სიყვარულით უყვარდათ უფალი და ბოლომდე ერთგულად ემსახურებოდნენ. ჩვენ ვიცით რამდენიმეს სახელი: **მარიამ მაგდალინელი, მარიამ იაკობისი, მარიამ იოსესი, სალომე, იოანა, მარიამ კლეოპასი, სუსანა**, უფლის მეგობრის ლაზარეს დები **მართა** და **მარიამი**. სახარება მათ ასეც იხსენიებს „დედანი, რომელნი შეუდგეს მას გალილეით". მართალია მენელსაცხებლე დედები მოციქულების დარად განუშორებლად არ ახლდნენ მაცხოვარს, არც მისი მკვდრეთით აღდგომის შემდეგ აერცხლებდნენ ქრისტიანობას, არც მოწამეობრივად დაუსრულებიათ თავიანთი სიცოცხლე, მაგრამ ეკლესიამ უფლისადმი ერთგული სამსახურის გამო დააფასა მათი ღვაწლი.

ჯვარცმამდე რამდენიმე დღით ადრე ლაზარეს დამ **მარიამმა** ძვირფასი დიდძალი ნელსაცხებელი სცხო იესოს და ფეხები თავისივე თმებით გაუწმინდა. ამ კეთილი საქმის გამო მაცხოვარმა ბრძანა: „სადა იქადაგოს სახარებაჲ ესე ყოველსა სოფელსა, ითქუმოდის, რომელიცა ესე ყო მაგან საჴსენებელად მაგისა" (მათე 26,13). მაშინ როდესაც ებრაელთა დევნის შიშით დაიფანტნენ მოციქულებიც კი, ჯვარცმას უშიშრად ესწრებოდნენ და მაცხოვარი ბოლომდე არ მიატოვეს სწორედ მენელსაცხებლე დედებმა. ისინი მწარედ დასტიროდნენ მას და ერთგულად მიაცილეს ბოლომდე. „იხილეს საფლავი და ვითარ დაიდებოდეს გუამსა მისსა" (ლუკა 23,55).

მენელსაცხებლე დედებმა მოამზადეს „საკმეველი სულნელი და ნელსაცხებელი" და კვირა დილით ცისკარზე ეწვივნენ მაცხოვრის საფლავს, რათა მისთვის ნელსაცხებელი ეცხოთ. ამ დიდი ერთგულებისა და სიყვარულისათვის უფალი პირველად სწორედ მარიამ მაგდალინელს გამოეცხადა.

ვინც კვირაობით დილით წირვაზე მიდის, ისეთივე ქრისტესმიერ სიყვარულს გამოხატავს, როგორიც ჰქონდა მენელსაცხებლე დედებს.

იოსებ არიმათიელი, ფარული მოწაფე მაცხოვრისა, მივიდა პილატესთან და იესოს გვამი გამოითხოვა. მან „გარდამოჰხსნა იგი და შეხვია მას არმაგი და დადვა იგი საფლავსა გამოკვეთილსა კლდისაგან, სადა არავინ დადებულ იყო" (ლუკა 23,53).

ნიკოდიმოსმა, მაცხოვრის საიდუმლო [illegible] პატივით დაკრძალვისათვის [illegible] დიდძალი ძვირფასი ნელსაცხებელი მოიტანა.

მენელსაცხებლე დედებთან არის გაიგივებული **თამარ მეფეც**, რომელსაც ორჯერ იხსენიებს ეკლესია: პირველად- მენელსაცხებლე დედებთან ერთად და ეს დღესასწაული გარდამავალია, აღინიშნება აღდგომიდან მე-3 კვირას და მეორედ 1 მაისს (ახალი სტილით 14 მაისს), როცა ფაქტიურად მთელი ერი ზეიმობს თამარის ხსენებას.

მენელსაცხებლე დედათა დღესასწაული ეკლესია შეგვახსენებს, რომ დღესაც არის საჭირო მსახურება დედისა. ყოველ ქრისტიანს შეუძლია შესაწირავით დაამტკიცოს თავისი სიყვარული და ერთგულება ღვთისადმი.

„ყოველსა დედის მოყვარესა კაცსა უნდა უყვარდეს შეწირვა ღვთისა და მსახურება ნაყოფისაგან თვისისა... შეხედეთ მხნეთა ამათ მენელსაცხებლეთა, მიბაძეთ მათსა ერთგულებასა და თქვენცა ემსახურეთ მასვე ქრისტესა ნაყოფთაგან თქვენთა, ნუ დაივიწყებთ მენელსაცხებლეთა დედათა ერთგულებასა და თავის გამომეტებასა; უხილავად თქვენცა უფლის იესოს მსახურებასა და შეწევნასა... ახლაც საჭირო არის მისთვის მსახურება, ერთგულება, საჭირო არის სახლი ანუ ეკლესია, რომელსა შინა ახლაც საჭირო არიან მისთვის ბურჯნი, შესამოსელნი, სასვეველნი მაშასადამე, ახლაც ერთგულთა მისთა და კეთილთა მოყვარეთა შეუძლიათ მსგავსად ნიკოდიმოსისა, მარიამ მაგდალინელისა და სხვათა მენელსაცხებლეთა ემსახურონ მას ნაყოფთაგან თვისთა" **(გაბრიელ ეპისკოპოსი)**.

რუბრიკას უძღვება ნინო ქვანტალიანი

აი, ისტორია

პედაგოგიკა

ბრანი ქავთარია

ძველი ბერძნული სკოლა

წერილი პირველი

ძველი ბერძნული საგანმანათლებლო სისტემა სწავლა-აღზრდის უძველეს ამოცანად სრულუფლებიანი მოქალაქის ჰარმონიულ ჩამოყალიბებას თვლიდა. ელინთა დიდაქტიკური მოძღვრებით, ადამიანის ინტელექტი და ფიზიკური სრულყოფა ერთმანეთს უნდა ავსებდეს. ბერძნული სკოლის საბოლოო მიზანი შინაგანი (სულიერი) და გარეგანი (ფიზიკური) სილამაზის მიღწევა იყო. ელინური პედაგოგიკა ამ ნიშნების გამოკვეთას და დახვეწას ემსახურებოდა.

ძველი ბერძენი ფილოსოფოსები, დახელოვნებულმეტყველებიც იყვნენ. მათ შეხედულებებში ნათლად ჩანს ელინური საზოგადოების იდეალი: განათლების გზით, სახელმწიფოს უნდა მიეღო ისეთი ადამიანი, რომელიც ღირსეულად დაიცავს მის ინტერესებს. ქსენოფონტი თხზულებაში „მოგონებები სოკრატეზე" წერს, სოკრატეს თანახმად, „ბუნებით დიდბუნებოვანი ადამიანები... თუ წვრთნიან, აღიზრდებიან და ისწავლიან... საუკეთესო და ყველაზე სასარგებლო ხდებიან, რადგან ბევრ უმნიშვნელოვანესსა და კეთილ საქმეს აკეთებენ. აღუზრდელნი და უსწავლელნი კი უვარგის და მავნე პიროვნებად იქცევიან.

„სოკრატეს აზრით, განათლებული ახალგაზრდა ბედნიერების მომტანია არა მარტო საკუთარი თავის და კარგად მოაწყობს თავის ცხოვრებას, არამედ შეძლებს გააბედნიეროს სხვა ადამიანები და მთელი სახელმწიფოც". სოკრატე უსწავლელ ადამიანს ადარებს გაუხედნავ ჯიშიან ცხენს, რომელიც, ჯიშის მიუხედავად, უვარგისი ცხოველი რჩება. პლატონის აზრით, მხოლოდ განათლების წყალობით ხდება ადამიანი ყველაზე მშვიდობიანი და ყველაზე ღვთაებრივი ცოცხალი არსებათა შორის, უგანათლებლობა კი ყველაზე ველური ქმნილება არსებულთა შორის. პლატონის მოძღვრებით, შვილებზე ზრუნვისას ნაკლები უფლებები უნდა ეძლეოდეთ მშობლებს. მათ არ უნდა უწყვეტდნენ, შვილები სასწავლებლად გაგზავნონ თუ არ გაგზავნონ. ეს უნდა იყოს სახელმწიფოს უფლება და მშობლებს კანონი აიძულებდეს შვილს მისცეს განათლება.

არისტოტელე განათლების და, საერთოდ, აღზრდის, სახელმწიფოს პრეროგატივად აღიარებს. იგი წერს, „არავინ შეეცდება იმაზე, რომ კანონმდებელი განსაკუთრებული ყურადღებით უნდა ეკიდებოდეს ახალგაზრდობის აღზრდას, რადგან იმ სახელმწიფოებში, სადაც ასე არაა, იქით სახელმწიფო წყობა ზარალდება. ვინაიდან სახელმწიფოს მთლიანობაში აქვს ერთი საბოლოო მიზანი, მაშინ ნათელია, რომ ყველასათვის აუცილებელია ერთიანი და ერთგვაროვანი აღზრდა, და ზრუნვა ამ აღზრდაზე უნდა იყოს საერთო და არა კერძო საქმე".

არისტოტელეს მოთხოვნით, აუცილებლად „უნდა არსებობდეს კანონები აღზრდის შესახებ და ეს კანონები იყოს საერთო".

ბერძნული პოლისების სწავლა-განათლებისადმი დამოკიდებულებას კარგად გამოხატავს ძვ.წ. II საუკუნის მწერლის ლუკიანე სამოსატელის სიტყვები: „ყმაწვილებ, ჩვენ ვცდილობთ, რომ მოქალაქენი იყვნენ სულით ლამაზნი და სხეულით ძლიერნი, ვინაიდან სწორედ ასეთი ადამიანები ცხოვრობენ კარგად მშვიდობიანობის დროს და ომიანობისას შეუძლიათ სახელმწიფოს იხსნან, იბრძოდნენ მისი თავისუფლებისა და ბედნიერებისათვის".

თუ რაოდენ დიდ ყურადღებას აქცევდნენ განათლებას ძველი მოაზროვნეები კი ამაზე მეტყველებს ფილიპე მაკედონელის წერილი არისტოტელესადმი. ფილიპე წერს: „მაკედონიის მეფე მოესალმება არისტოტელეს, გაუწყებ, რომ შემეძინა ვაჟიშვილი. მადლობას ღმერთებს ვუხდი არა იმდენად იმისათვის, რომ მათ ის მაჩუქეს, რამდენადაც იმის გამო, რომ იგი დაიბადა არისტოტელეს დროს, რადგანაც მე იმედი მაქვს, რომ შენი დარიგებანი მას გახდიან ჩემი მემკვიდრეობისა და მაკედონელებზე მბრძანებლობის ღირსად".

აშკარა შეხედულებათა არსებობის მიუხედავად, კლასიკური პერიოდის ათენში სწავლება, ოფიციალურად, არ იყო სავალდებულო. ის ნებაყოფლობით განისაზღვრებოდა, რომელიც მშობლებთა მოვალეობა. რადგან საკუთარი კერძო ინიციატივის ამარა იყო, პლატონი მოითხოვდა, რომ ბავშვები გათავისუფლებულიყვნენ პასუხისმგებლობისაგან იმ მშობლების წინაშე, რომლებმაც არ იზრუნეს მათ განათლებაზე. პლატონზე ორი საუკუნით ადრე სოლონი თავის რეფორმებში (გატარდა ძვ.წ. 594 წელს) მოითხოვდა, რომ შვილი არ იყო ვალდებული, ერჩინა მოხუცი მშობელი, რომელმაც მას რაიმე ხელობა არ შეასწავლა. მაგრამ ბერძნებს კარგად ესმოდათ განათლების ფასი და, მატერიალური შესაძლებლობის ფარგლებში, ყველა ცდილობდა ამ ვალის მოხდას.

ბერძნულ სწავლა-აღზრდაზე მსჯელობისას ყურადღებას ამახვილებენ მის ორ უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ ცენტრში, ათენსა და სპარტაში, ჩამოყალიბებულ საგანმანათლებლო სისტემაზე. ამ ქალაქებში დამკვიდრებული განათლების მკვეთრად განსხვავებული ფორმები ნათლად ასახავს ძველი ელადის სულიერი კულტურის მრავალფეროვნებას. მათ შორის არსებული განსხვავების სათავე ისტორიულად განსხვავებული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების თავისებურებებით აიხსნება.

სპარტანელი აღზრდა ძირითადად ყურადღებას ახალგაზრდის ფიზიკურ სრულყოფაზე ამახვილებდა. იგი სულიერ მხარეს მეორე ადგილზე აყენებდა. ათენში და ბერძნული სამყაროს სხვა ქალაქებში დომინირებდა ჰარმონიული განათლება. აღზრდის პროცესში გადამწყვეტი როლი ახალგაზრდის გონებრივ განვითარებას ენიჭებოდა. ფიზიკურ წვრთნას უფრო ზომიერად ეკიდებოდნენ.

ბერძნული სასკოლო განათლება მხოლოდ ვაჟებს ეხებოდა. ქალიშვილებისათვის, როგორც საზოგადოების არასრულუფლებიანი წევრებისათვის, არავითარი საგანმანათლებლო სისტემა არ არსებობდა. მათი განათლება ხდებოდა ოჯახში, რაც დამოკიდებული იყო მშობლებზე. განსაკუთრებით იყვნენ ახალგაზრდის მოძღვრობაზე მათ ასწავლიდნენ წერა-კითხვას, მუსიკალურ ინსტრუმენტზე დაკვრას, დედა გადასცემდა იმ ცოდნას, რაც თავად მიუღია. ქალიშვილის განათლება ამოიწურებოდა იმით, რომ კარგად უნდა სცოდნოდა საოჯახო საქმეები. შეძლებოდა მისი ხელმძღვანელობა. ქსენოფონტისათვის იდეალური ქალიშვილი ასე წარმოუდგენია: „რაც შეიძლება ნაკლები ნახოს, რაც შეიძლება ნაკლები მოისმინოს და დაისვას რაც შეიძლება ნაკლები შეკითხვა".

კარგად დაიცავს თავისი სახლი და იყოს ქმრის დამყოლი – ეს იყო ქალის ძირითადი მოვალეობა.

იმის მიუხედავად, რომ ქალებისათვის სკოლები არ არსებობდა, ბერძნული სამყარო მრავლად იცნობს განათლებულ ქალებს.

ათენის დემოკრატიის მკაცრი კანონები ქალს საკუთარი ოჯახის გარეთ მოქმედების უფლებას არ აძლევდა. საზოგადოებრივი აზრის თანახმად, ქალს თავისუფალი წესით ცხოვრება არ შეეძლო. გამორიცხული იყო, რომ მას მონაწილეობა მიეღო ქალაქის ინტელექტუალურ ცხოვრებაში.

ელადის კულტურის კერა – ათენი სულიერ სფეროში ქალს გამორიცხავდა. ბერძნული სამყაროს გამოჩენილი ქალები, რომლებიც ათენს ამშვენებდნენ, ათენელები არ იყვნენ.

ანტიკური ავტორების ერთსულოვანი მოწმობით, სპარტის სახელმწიფო ძირითად ამოცანად ღირსეული მეომრის აღზრდას ისახავდა. მათივე გადმოცემით, სპარტის მშვიდობიანი ცხოვრებაც სამხედრო ბანაკის შთაბეჭდილებას ტოვებდა. ქსენოფონტი გადმოგვცემს სხვა ელინური ქალაქებისგან განსხვავებით სპარტაში აღზრდის ფორმების სისტემის შესახებ. პლუტარქე სპარტის კანონმდებლის ბიოგრაფიაში გვაუწყებს, რომ მშობლებს შვილის აღზრდის უფლება ეძლეოდათ მხოლოდ მას შემდეგ, რაც სახელმწიფოსაგან ამის ნებართვას მიიღებდნენ. მისი სიტყვით „ბავშვის აღზრდის უფლება მშობლებს არ ჰქონდა. დაბადებისთანავე თუ არა ყმაწვილი, მამა მას მიიყვანდა იმ ადგილას, რომელსაც „ლესხეს" უწოდებდნენ. აქ ისხდნენ ფილეების უხუცესი წევრები. ისინი ახალშობილს გასინჯავდნენ. თუ ღონიერი და სადი აღნაგობისა იყო, უხუცესები ბრძანებდნენ გაზრდილიყო, ბავშვი გამოეზარდათ... თუ ყმაწვილი სუსტი და უსახური გამოდგებოდა, ვერავინ წაიყვანდა „აპოთეტში" – ტაიგეტის მახლობლად მდებარე უფსკრულში ისროდნენ. უხუცესთა აზრით, დაბადებიდანვე უსახური და ტანმოკლე ბავშვის სიცოცხლე საკუთარი თავისთვისაც და სახელმწიფოსთვისაც უსარგებლო იქნებოდა".

ბედნიერ ვარსკვლავზე დაბადებული ბავშვები მშობლების სახლში მიჰყავდათ და შვიდ წლამდე მათ აღზრდაში არავინ ერეოდა. ამ ასაკის მიღწევის შემდეგ, ის „მამის უფლება არ ექვემდებარებოდა საკუთარი სურვილისამებრ აღეზარდა". შვიდი წლის ბავშვი სახელმწიფოს მიჰყავდა და მის აღზრდაზე მზ-

11

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ქართული ენა

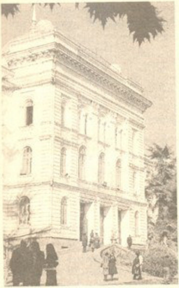

ხმოვანფუძიანი სახელი შეიძლება კვეცადი იყოს, შეიძლება – უკვეცელი.

კვეცადია ის სახელები, რომელთა ფუძე მთავრდება ა და ე ხმოვანზე. სწორედ ეს (ა და ე) ხმოვნები იკარგება სახელთა კვეცის დროს: ძმა – ძმ-ის; და – დ-ის; მთვარე – მთვარ-ის; ძე – ძ-ის და ა.შ.

ხმოვანფუძიანი კვეცადი სახელების ბრუნების ნიმუშები:

სახ.	ეკლესია-	სახე -
მოთხ.	ეკლესია-მ	სახე-მ
მიც.	ეკლესია-ს(ა)	სახე-ს(ა)
ნათ.	ეკლესი-ის (ა)	სახ-ის(ა)
მოქმ.	ეკლესი-ით (ა)	სახ-ით(ა)
ვით.	ეკლესია-დ(ა)	სახე-დ(ა)
წოდ.	ეკლესია-ვ(-ო)	სახე-ო(-ვ)

ხომ უკვე იცით, რომ ბრუნებისას სახელის კუმშვა ხდება სამ ბრუნვაში – ნათესაობითში, მოქმედებითსა და ვითარებითში, ხოლო კვეცა – ორში: ნათესაობითსა და მოქმედებითში. რატომ ხდება ასე? რა იწვევს კუმშვასა თუ კვეცას? ამ კითხვებს ადვილად უპასუხებთ, თუ კიდევ ერთხელ გადავხედავთ სახელთა ბრუნების ნიმუშებს. მეტი თვალსაჩინოებისათვის წარმოვადგენთ მხოლოდ ფუძეკუმშვადსა და ფუძეკვეცად სახელებს:

სახ.	წყალ-ი	ტყე-
მოთხ.	წყალ-მა	ტყე-მ
მიც.	წყალ-ს(ა)	ტყე-ს(ა)
ნათ.	**წყლ-ის(ა)**	**ტყ-ის(ა)**
მოქმ.	**წყლ-ით(ა)**	**ტყ-ით(ა)**
ვით.	**წყლ-ად(ა)**	ტყე-დ(ა)
წოდ.	**წყალ-ო**	ტყე-ო(-ვ)

თქვენ ალბათ შენიშნეთ, რომ კუმშვაც და კვეცაც სწორედ იმ ბრუნვებში მოხდა, რომელთა ნიშნები ხმოვნითაა დაწყებული: ის, ით, ად. ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნვებში კუმშვადსაც და კვეცად სახელსაც ერთი და იგივე ნიშნე[illegible]ს (ის, ით). ვითარებით ბრუნვაში -ად ნიშანი მხოლოდ თანხმოვანფუძიანებთან გვხვდება, ხმოვანფუძიანი სახელის ვითარებითი ბრუნვის ნიშანია დ (ხმოვანი არ არის!). ამიტომაა, რომ კუმშვა სამ ბრუნვაში ხდება (ნათესაობითში, მოქმედებითსა და ვითარებითში), კვეცა კი – მხოლოდ ორში: ნათესაობითსა და მოქმედებითში.

მაშასადამე, კუმშვისა თუ კვეცის (ფუძისეული ხმოვნის დაკარგვის) მიზეზი ყოფილა ხმოვნით დაწყებული სუფიქსის (ანუ ბოლოსართის) დართვა. ეს ბოლოსართი ამ შემთხვევაში იყო ბრუნვის ნიშანი, მაგრამ შეიძლებოდა ყოფილიყო სხვა ფუნქციის მქონეც. ვთქვათ, მრავლობითი რიცხვის ნიშანი. მაგალითად, სანთელ-ი, რომელიც იკუმშებოდა მხოლობითი რიცხვის სამ ბრუნვაში, -ებ-იანი მრავლობითის ყველა ბრუნვაში შეკუმშული იქნება:

სახ.	სანთლ-ებ-ი, მაგრამ	სანთელ-ნ-ი
მოთხ.	სანთლ-ებ-მა	სანთელ-თა
მიც.	სანთლ-ებ-ს	სანთელ-თა
ნათ.	სანთლ-ებ-ის	სანთელ-თა
მოქმ.	სანთლ-ებ-ით	–
ვით.	სანთლ-ებ-ად	–
წოდ.	სანთლ-ებ-ო	სანთელ-ნ-ო

რატომ არ შეიკუმშა სანთელ ფუძე ნარ-თანიან მრავლობითში? პასუხი ნათელია: ბოლოსართი ხმოვანი არ არის!

რაც შეეხება ხმოვანფუძიან კვეცად სახელთა მრავლობითი რიცხვის წარმოებას, -ებ-იან მრავლობითში მხოლოდ ა-ზე დაბოლოებული სახელები შეიკვეცება (ცხადია, ყველა ბრუნვაში), ხოლო ე ხმოვანი შენარჩუნებული იქნება (და სიტყვაში აღმოჩნდება ორი ე ერთი – ფუძისეული, მეორე- მრავლობითი რიცხვის ნიშნისეული): გზა – გზ-ებ-ი; ხე – ხე-ებ-ი.

სახ.	გზ-ებ-ი	ხე-ებ-ი
მოთხ.	გზ-ებ-მა	ხე-ებ-მა
მიც.	გზ-ებ-ს(ა)	ხე-ებ-ს(ა)
ნათ.	გზ-ებ-ის(ა)	ხე-ებ-ის(ა)
მოქმ.	გზ-ებ-ით(ა)	ხე-ებ-ით(ა)
ვით.	გზ-ებ-ად(ა)	ხე-ებ-ად(ა)
წოდ.	გზ-ებ-ო	ხე-ებ-ო

ნარ-თანიან მრავლობითში კვეცა, რა თქმა უნდა, არ მოხდება: თანხმოვნებს (ნ-სა თუ თ-ს) არ შეუძლიათ გამოიწვიონ კვეცა (როგორც არ შეუძლიათ გამოიწვიონ კუმშვა):

სახელობითი	გზა-ნ-ი	ხე-ნ-ი
მოთხრობითი	გზა-თა	ხე-თა
მიცემითი	გზა-თა	ხე-თა
ნათესაობითი	გზა-თა	ხე-თა
მოქმედებითი	–	–
ვითარებითი	–	–
წოდებითი	გზა-ნ-ო	ხე-ნ-ო

სახელის ფუძის კუმშვა ან კვეცა შეიძლება გამოიწვიოს მხოლოდ ერთის ხმოვნის ბოლოსართმაც (არაა აუცილებელი, რომ სუფიქსი (ბოლოსართი) ხმოვნისა და თანხმოვნისაგან იყოს შემდგარი). მაგალითად, ფუძეკუმშვადი სახელია მელან-ი. ამიტომ გვაქვს: მელნ-ის, მელნ-ით, მელნ-ად, მელნ-ებ-ი. მაგრამ გვაქვს აგრეთვე სამელნ-ე (და არა სა-მელან-ე).

ასევე ფუძეკვეცადი სახელის შემთხვევაშიც: მურაბა. გვაქვს: მურაბ-ის, მურაბ-ით, მურაბ-ით, მურაბ-ად, მურაბ-ებ-ი, აგრეთვე – სა-მურაბ-ე (და არა სა-მურაბა-ე).

ამრიგად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ფუძის კუმშვას და კვეცას იწვევს ხმოვანი ან ხმოვნით დაწყებული ბოლოსართის დართვა.

ქართული ენის დაკვირვებულმა და გონიერმა შემსწავლელმა შეიძლება იკითხოს: რატომ არ ხდება ფუძის კუმშვა ან კვეცა სახელობითსა და წოდებითში, ამ ბრუნვათა ნიშნებიც (ი, ო) ხომ ხმოვნებია?!

საქმე ის გახლავთ, რომ სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ი წარმოშობით იგი ნაცვალსახელია (ძველი ქართულის ნაწევარი

→ 8

(გაგრძელება. დას. იხ. „ბგ" №3, 4, 1997 წ.)

აბიტურიენტის ფურცელი

7 ანუ არტიკლი, რომელიც დაერთოდა არსებით სახელს და გამოხატავდა მის განსაზღვრულობას). იგი ცალკე იწერებოდა: კაც იგი; წოდებითის ო ხმოვანი კი, მკვლევართა ვარაუდით, შორისდებული უნდა ყოფილიყო, რომელიც წინ უძღოდა სახელს. ისინი შედარებით გვიან გადაიქცნენ ბრუნვის ნიშნებად, ამიტომ ვერ მოახდინეს გავლენა ფუძეზე.

ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ა-სა და ე-ზე დაბოლოებული სახელები კვეცადია, მაგრამ, თუ ფუძის ბოლოს გვაქვს ო, უ ან ი ხმოვანი, იგი უკვეცელი უნდა იყოს. აქვე შევნიშნავთ, რომ ი-ზე და დაბოლოებული სახელები (იგულისხმება, რასაკვირველია, საზოგადო სახელები) ქართულში არ გვაქვს, ყველა ნასესხებია: ჩაი, ტრამვაი, პაი...

ვნახოთ უკვეცელ სახელთა ბრუნების ნიმუშები:

სახელობითი	რტო	– ბუ-	ჩაი-
მოთხრობითი	რტო-მ	ბუ-მ	ჩაი-მ
მიცემითი	რტო-ს(ა)	ბუ-ს(ა)	ჩაი-ს
ნათესაობითი	რტო-ს (ი)	ბუ-ს(ი)	ჩაი-ს
მოქმედებითი	რტო-თი	ბუ-თი	ჩაი-თ
ვითარებითი	რტო-დ	ბუ-დ	ჩაი-დ
წოდებითი	რტო-ო(ვ)	ბუ-ო(-ვ)	(ჩაი-ვ)

ამათ მსგავსად, უკვეცელი სახელებია: ეზო, მდელო, სპილო, თარო, რქო, უთო, წერო... კუ, ღრუ, ძუძუ და მრავალი სხვა. გამონაკლისი ამ შემთხვევაშიც გვაქვს: ღვინო სიტყვის ფუძე ო-ზე მთავრდება, მაგრამ იგი კვეცადია: ღვინ-ის, ღვინ-ით, თუმცა -ებ-იან მრავლობითში ის უკვეცელი რჩება: ღვინო-ებ-ი.

ზოგჯერ სხვაგვარი გამონაკლისებიც გვხვდება: ა-ზე ფუძეგათავებული რამდენიმე საზოგადო სახელი (რომელიც კვეცადი უნდა ყოფილიყო) მხოლობით რიცხვში უკვეცელია, -ებ-იან მრავლობითში კი – კვეცადი. მაგალითად: კოდალა (კოდალა-ს ბარტყი და არა: კოდალ-ის, კოდალა-თი და არა: კოდალ-ით, მაგრამ: კოდალ-ებ-ი); ასეთებია: ჭრიჭინა, ტოროლა, ნიბლია...

ქართულში რამდენიმე ისეთი სახელიც გვაქვს, რომელთა ბრუნების დროსაც ერთდროულად ორი პროცესი ხდება – კუმშვაცა და კვეცაც. მაგალითად:

სახელობითი	ქვეყანა-	ქარხანა-	ფანჯარა-	მოყვარე-
მოთხრობითი	ქვეყანა-მ	ქარხანა-მ	ფანჯარა-მ	მოყვარე-მ
მიცემითი	ქვეყანა-ს(ა)	ქარხანა-ს	ფანჯარა-ს(ა)	მოყვარე-ს(ა)
ნათესაობითი	ქვეყნ-ის(ა)	ქარხნ-ის	ფანჯრ-ის(ა)	მოყვრ-ის(ა)
მოქმედებითი	ქვეყნ-ით(ა)	ქარხნ-ით	ფანჯრ-ით(ა)	მოყვრ-ით(ა)
ვითარებითი	ქვეყნ-ად(ა)	ქარხნ-ად	ფანჯრ-ად(ა)	მოყვრ-ად(ა)
წოდებითი	ქვეყანა-ვ	ქარხანა-ვ	ფანჯარა-ვ	მოყვარე-ვ

როგორც ვხედავთ, ყველა სახელი ხმოვანფუძიანია – ბოლოვდება ა-ზე ან ე-ზე, მაგრამ ბრუნებისას მათ ეკვეცებათ არა მარტო ბოლოკიდური ხმოვანი (როგორც მოსალოდნელი იყო), არამედ ასევე კარგავენ ფუძის შიგა ხმოვანსაც (ა-სა და ე-სა, მაგალითად, პეპელა – პეპლ-ებ-ი), ამიტომ ეწოდებათ მათ კუმშვად-კვეცადი სახელები.

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

ლეილა ბაბუხაძე

ქართული ლიტერატურა

თამარ შარაბიძე
ვაჟა-ფშაველას ლირიკა

„ვაჟას რომელიმე თხზულება ერთ გარკვეულ მოტივზე კი არ არის აგებული, არამედ მასში მოტივთა პარალელური დინებაა და ერთი მოტივის ნაცვლად ნაწარმოები მოტივების არაჩვეულებრივ ნაირნაირობას და მრავალფეროვნებას ამჟღავნებს. ამ გზით, ვაჟას შემოქმედების გზას პოლიფონიური გზა შეიძლება ვუწოდოთ" (გრ. კიკნაძე). აქედან გამომდინარე, ვაჟას ნაწარმოებებში ასახული თემატიკა ხშირად პირდაპირ არ მიუთითებს იდეაზე. ვაჟას, სამოციანელებისაგან განსხვავებით, ახასიათებს იდეის მკვეთრი გამოკვეთა. მის შემოქმედებაში იდეასთან „ნაგრძნობსა და ნააზრევს" მივყავართ.

ვაჟა-ფშაველას ლექსი „სიმღერა" ეძღვნება ახალგაზრდა მგოსნებს. მასში შემოქმედებით პროცესზეა საუბარი, ნათლად რომ წარმოვიდგინოთ, თუ როგორ ესახება ვაჟას შემოქმედებითი პროცესი, განვიხილოთ ამ თემაზე შექმნილი მისი რამდენიმე ნაწარმოები, რომლებიც მეტად საინტერესოა პოეტის მსოფლმხედველობის ნათელსაყოფადაც. პოემაში „დაჩაგრული მესტვირე" პოეტური პროცესი გააზრებულია, როგორც სულიწმინდის ზემოქმედების ნაყოფი, რაც ნიშანდობლივია მთელი ქრისტიანული მწერლობისათვის. პოეტი შესთხოვს სულიწმინდას:

„ჰო, სულო წმინდაო, მომეც შეძლება,
განსაცდელის დროს პირში მარცხვენდე
რომ ყველას ვუთხრა ჩემი სათქმელი,
ყველგან შენ უნდა მეხმარებოდე".

თუ ვაჟა-ფშაველას ამ სტრიქონებს ჩავთვლით მისი მსოფლმხედველობის გამოხატულებად, უნდა გავითვალისწინოთ თქმულებაში ცნობილი მადლის გადმოსვლის სამი გზა: ნათლისღებით, ზიარებითა და მცნებათა დამარხვით. სამივე გზა მხატვრულ-ალეგორიული სიმბოლოებით გამოიხატება ვაჟას მთელ რიგ ლექსებში. პოეტზე გადმოსული მადლი ნათლის სვეტად აისახება ლექსში „რის ვუკვირდები თავის თავს" და სახე-ბრობის თვალსაზრისით ქრისტიანული ზნეობის წვდომასთან არის დაკავშირებული.

9

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვაჟა-ფშაველას ლირიკა

8 ნათლისღების საიდუმლოთი ხდება მისი პოეტური აღმაფრენა:

„გაჩნდება სადღაც ნათელი,
გულს ჩამიდგება სვეტადა,
ზღვავდება მწყობრი სიტყვები
ქაღალდზე დასაბეჭდადა".

პოეტი მხატვრულ-ესთეტიკური სახეებით ნათლად წარმოგვიდგენს ზიარების საიდუმლოს განცდასაც, რასაც განსაზღვრავს „ნეტარების ზღვაში ცურვა", ღვთის მსახურია ლოცვა-კურთხევა, უფლის კალთასთან სიახლოვე და თავზე მანანის ცვენა. სახარებისეული განმარტებით, მანანა მოასწავებს იესო ქრისტეს, რომელმაც თავის თავზე თქვა: „მე ვარ პური ცხოვრებისა", ანუ საიდუმლო ზიარებას, ამდენად პოეტი ზიარებულია ქრისტეს სისხლსა და ხორცს. მესამე გზა მადლის მიღებისა არის მცნებათა დამარხვის გზა. როცა ამ გზას სცილდება პოეტი და ცოდვებს სჩადის, მისთვის ეს ქვეყანა ჯოჯოხეთად იქცევა. სიკეთის ნათელი მის სულში სიბნელედ გარდაისახება. თვითონ ისევ პოეზიასთან ზიარებულ ნიჭიერ კაცად რჩება, მაგრამ მისი ნიჭი ღვთის კურთხევის გარეშე დარჩენილი, ამდენად მისი პოეზია მიმზიდველობასაც ჰკარგავს:

„ახლა ვეძიებ თავის თავს,
ვამხელ და ვასამხელია.
იგივ მარჯვენა და კაცი,
იგივ კალამი მჭრელია,
დაჩლუნგებული, დამდგარა,
შემომხმარა გულია.
—
ასე ვფიქრობდი, მეგონა
თუ მადლი გამიფენია".

მიუხედავად ღვთიური მადლით აღვსებისა, პოეტიც შემოქმედი უნდა იყოს. უნიჭო კაცი პოეტი ვერ გახდება. ლექსში „მგოსნის სიმღერა" ვაჟა ბიბლიურ სახეს მიმართავს იმის ნათელსაყოფად, რომ პოეტური პროცესი აღმაფრენით სრულდება, გააზრებულ შემოქმედებად, რომელიც უფლის მადლით არის ნასაზრდოები და რომელშიაც მჟღავნდება ადამიანური ღირსებაც, მისი შემოქმედება:

„სამს წელს სჯა იყო სასუფეველში,
მომეცეს თუ არა ნება წერისა:
მე ყური უგდებდი სულ-განაბული,
ფიქრს სცემდა ტალღა გულის ძგერისა".

„სასუფევლის სჯა" წმინდა ბიბლიური სახეა, რომელშიაც ხედავენ სამების პირთა განსჯას, რაც საფუძველია ადამიანის ღვთის ხატობისა, ღმერთის მსგავსად ადამიანის აღიარებისა შემოქმედად.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ვაჟა პოეტური პროცესის აღსრულებისათვის აუცილებელ პირობად თვლის ნიჭს, ადამიანური შემოქმედების უნარს და ამავე დროს მცნებათა დაცვას, რის წყალობითაც პოეტი მოიპოვებს უფლის მადლს. მცნებათა დაცვა კი ქრისტიანულ იდეალში მდგომარეობს „ნეტარ არიან გლახაკნი სულითა, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათაი". პოეტსაც ემაყება თავისი სიღარიბე:

„არც-რა ტანთ მცვია, არც ფეხთა,
დავდივარ დედიშობილა,
მეც იმათ ჯოგიდამ ვარ,
ვინც სიღარიბით ცნობილა".

იგი არ უშინდება წუთისოფელს, შიშს არ ჰგვრის ადამიანის წარმავლობა, რადგან სულიერი სიმდიდრე დაუგროვებია. ამ სიმდიდრის წყალობით კი ზეციური სიმაღლიდან ჭვრეტს სამყაროს, რომელიც კეთილდღეობაა ადამიანისა, როგორც ღვთის ხატისა:

„მთლად მე მეკუთვნის ქვეყანა
მთაში-მთა, ბარად-ბარია,
ზღვა და ხმელეთი ერთიან,
ცას- ვარსკვლავების ჯარია,
დილით მზე მანათობელი,
ღამის გუშაგი მთვარია,
მდიდარი სიმდიდრით დიდინი,
ბეჩავი ქვითინი მწარია,
აგდარი, ჟინჟლი, ცის ქცევა,
ცა მოწმენდილი, დარია:
დილით გაფურჩქნა ვარდისა,
მთელი იმისი გვარია"..

ზნეობრივი სიწმინდის ფონზე ვაჟას თითქმის ყველა ლექსში წარმოჩნდება სამშობლოს სახე. პოეტი თავის თავს [illegible] ხარს ადარებს, რომელიც ძილშიც კი სამშობლოზე ფიქრობს:

„ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე! —
მძინარიც იმას ვდუღუნებ".

ქვეყნის სიყვარული მჟღავნდება საწყალთა შეწევნასა და მუდმივ შრომაში. შეწევნას, ვაჟას შეხედულებით, სიკეთე და სიყვარული უნდა ჰქონდეს საფუძვლად, თორემ „ბატონკაცური" გრძნობად გადაიქცევა, რადგან ადამიანი თავის თავს უფრო ბედნიერად ჩათვლის, ვიდრე იმას, ვისაც აბრალებს („ფიქრები"). ქრისტიანულად სიკეთე ბევრის გაღებით კი არ განისაზღვრება, არამედ მცირედიდან მოკლებით. ქვრივმა მხოლოდ ორი ლეპტა ჩადო საგანძურში, მაგრამ ყველა სხვაზე მეტი დადო, „რამეთუ ყოველთა ნამეტავისაგან მათისა დადვეს, ხოლო ამან ნაკლულევანებისაგან თვისისა ყოველი, რაიცა აქუნდა, შემოწირა საცხოვრებელი თვისი (მარკოზ 12,44). ესაა ჭეშმარიტი სიკეთე. სწორედ ასეთი სიკეთისაკენ მოუწოდებს ვაჟა ახალგაზრდა მგოსნებს:

„ცოტა მაქვს, ცოტას ვჯერდები
ბეჩავთაც გავუზიარებ,
სიკეთისათვის სიკეთეს

10

აბიტურიენტის ფურცელი

ბიბლიოთეკა

ვაჟა-ფშაველას ლირიკა

9 ← არავის დავუგვანებ.
ავის თქმით, ავის ქცევითა
გულს არავის დავუზიანებ".

პოეტის მიზანია დაჩაგრულთა შემწეობა, მათ ვარამზე ჩივილი. მხოლოდ ამ გზით შეძლებს ის, ჟინი აისრულოს და სიმღერა დააგუგუნოს.

წმინდა პატრიოტულ მოტივზეა აგებული ვაჟა-ფშაველას ლექსი „მხედართა ძველი სიმღერა". პოეტი ადამიანის მოვალეობად თვლის სამშობლოსათვის თავგანწირვას, ბრძოლითა და სისხლით მის შენარჩუნებას:

„მიტომ გაგვზარდა დედამა,
მისთვის გვეტყოდა ნანასა –
ტანზე აბჯარი ავისხათ,
მუდამ ვლესავდეთ დანასა".

ვაჟას სურვილია, რომ სამშობლო პოლიტიკურად ძლიერი იხილოს, რადგან ძლიერს ადვილად ველარ გათელავენ:

„რომ შიშს ვუგდებდეთ გულშია
მეზობელს მეტიჩარასა.
არ ვაქელინოთ სამშობლო
მეტოქეს აიას-გვარასა".

პოეტს არ სწყურს სხვა ერები, არ შურს იმათი ბედნიერება, მაგრამ ეს ბედნიერება მისი სამშობლოს დაჩაგვრაზე არ უნდა იყოს დამყარებული. მამულის დაცვა პირადი კეთილდღეობის მსხვერპლად გაღებას მოითხოვს და მხედრებიც მზად არიან, გამოეთხოვონ ნათესავთ, ცოლ-შვილს, სახლ-კარს და სიკვდილს შეეგებონ:

„სიკვდილს სიცოცხლე აღვუთქვით
და პირი- სისხლით ბანასა,
ცოცხალნის თავით ვერ მივცემთ
მტერს თავის მიწის ღალასა".

ლექსის სათაური მიგვანიშნებს იმაზე რომ ამ სიმღერას წარმოსთქვამენ ძველი დროის მხედრები. ვაჟას შეხედულებით, გმირის იდეალი ძველ დროში განსხვავდებოდა ახალი დროის იდეალისგან. წერილში „ძველი და ახალი ფშაველების პოეზია" ვაჟა წერს: „ძველს ლექსებში ერთადერთი წადილი, ღაღადისი ისმის: ვაჟკაცობა, მამაცობა, გულადობა... ახალს პოეზიაში სულ სხვა საგნებს ეხედავთ ლექსისა და სიმღერისას... სიავ-სიკეთე ქცევისა მის ეკონომიურის მდგომარეობით იზომება". ამიტომაც კითხულობენ ძველი დროის მხედრები:

„გაჰზრდი-და კიდევ მშობელი
ვაჟკაცებს ჩვენისთანასა?!"

ვაჟას შეხედულებით, „ძველი დრო იყო დრო გმირობისა და ვაჟკაცობისა. საგმირო საქმეებით სავსე იყო ძველი ცხოვრება. მაშ რაზე ემღერა ხალხს, თუ არ გმირობაზე? ვაჟკაცობა იყო მაშინ პირველი, თავი და თავი ღირსება კაცისა". პოეტს ემაყება ეს დრო, შენატრის მას. ვაჟამ იცის, რომ გმირის იდეალი ძველ დროში სასტიკიცაა და უკიდურესობამდეც მიდის, მაგრამ სწორედ ეს უკიდურესობა ხიბლავს მას: ვაჟკაცი სიკვდილს არ უნდა გაექცეს, ის სიცოცხლეს ჩალადაც არ უნდა აგდებდეს, სიმღერით უნდა ეგებებოდეს სიკვდილს:

„სამშობლოსათვის სიცოცხლეს
ისე ვწევთ, როგორც ჩალასა,
ვწყდებით გულ-დამშვიდებულნი
და თანაც ვმღერით ამასა:
„მშობელი მოკვდეს, რა უშავს,
შვილები რჩება მამასა!"

პოეტის აზრით, უძლეველია ის, ვინც სიცოცხლეს არად აგდებს, ცოცხალმა არ შეიძლება სხვას დაუთმოს მშობელი მიწა.

მხედრები, მათ შორის ვაჟაც, შორს დგანან ეგოისტური სურვილისაგან – იხილონ ისეთი ძლიერი სამშობლო, რომელსაც სხვა ქვეყნები ემონებიან. მათ არ სურთ სხვა ხალხთა უბედურებაზე დამყარებული ქვეყნის სიმღერა. მხოლოდ თავისას ედავებიან მტერს და ემუქრებიან კიდეც:

„სამშობლოს არვის წავართმევთ,
ჩვენც ნურვინ შეგვეცილება,
თორემ ისეთს დღეს დავაყრით,
მკვდარსაც კი გაეცინება.
არ მივსცემთ სხვასა სამშობლოს
ჩვენის ცოცხალის თავითა,
უკან ვერ დაგვახევინებთ
მისთვის ნაძღვნების შხამითა".

მხედრები ამოწყდებიან მტერთან ბრძოლაში, როგორც ლომები, როგორც ღირსეული მეომრები, მათ ზურგს ვერ ნახავს მტერი. პოეტი ვეღარ მალავს აღფრთოვანებას – „რომ გენახოთ, მოგეწონებათ!" – მიმართავს მეომრები ახალ თაობას და სწამთ, რომ

„შვილებს საზღაპროდ ექნებათ
ჩვენი ბრძოლა და ომები".

უკიდურესობამდე მისული საამაყო გრძნობა კულმინაციას აღწევს ლექსის უკანასკნელ სტროფებში:

„არ მივცემთ მტერსა სამშობლოს,
გულში დავიცემთ დანასა,
არ მივცემთ უცხო ტომისას
თავის მამულის ღალასა.
ესევ ასწავლონ დედებმა,
შვილთ როს ეტყვიან ნანასა!"

მხედრებს არ ენანებათ საკუთარი სიცოცხლე, თვითმკვლელობისთვისაც კი მზად არიან და, რაც მთავარია, ამასვე უბარებენ შთამომავლობას, ამის ჩანერგვას სთხოვენ დედას შვილებისათვის. ეს დიდი მსხვერპლია. მისი გამართლება მხოლოდ და მხოლოდ სამშობლოს სიყვარულის პირველობასა და სიდიადეში მდგომარეობს, ასეთი მსხვერპლის გაღება ყველას არ ძალუძს; ის მხოლოდ გამორჩეულ პიროვნებებს, ძველი დროის მხედრებს შეუძლიათ, რომელთა მსგავსი ვაჟკაცები ახალ დროში აღარ არიან:

„გაჰზრდის-და კიდევ მშობელი
ვაჟკაცებს ჩვენისთანასა?"

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

აი, ისტორია

6 ოლოდ ის ზრუნავდა. სახელმწიფოს ყურადღებით გარემოცული ბავშვის წრთობის პირველი წლების შესახებ ურცელი ცნობები აქვს დაცული პლუტარქეს. მისი გადმოცემით, სკოლაში მიყვანისთანავე ბავშვებს დაყოფდნენ ჯგუფებად „აგელებად". ისინი ჭამდნენ ერთად ყოფნას, თამაშსა და სწავლას. ლიკურგედან მოყოლებული „აგელის" უფროსად ინიშნებოდნენ „გონიერებითა და ბრძოლებში განსაკუთრებული სიმამაცით" გამორჩეული მეომრები. ბავშვები უფროსის ბრძანებას „უსიტყვოდ ასრულებდნენ და მისგან სასჯელს მოთმინებით იტანდნენ. აღზრდის მიზანი სპარტაში მორჩილების გამომუშავება იყო" – აღნიშნავს პლუტარქე.

სპარტანულ სკოლაში საოცარი სიმკაცრე იყო გაბატონებული. ადამიანს ბავშვობიდანვე უნერგავდნენ, რომ იგი საკუთარ თავს კი არა, სახელმწიფოს ეკუთვნოდა. პლუტარქე მოგვითხრობს: „მოხუცები თვალყურს ადევნებდნენ ბავშვების თამაშს, ხშირად განზრახ წაჰკიდებდნენ მათ შორის შუღლს და ერთმანეთს წააჩხუბებდნენ. ამ გზით ისინი შეისწავლიდნენ სწავლობდნენ ყოველი ბავშვის ხასიათს – მამაცი იყო თუ არა, ხომ არ გამოიქცეოდა ბრძოლის ველს. წერა-კითხვას ისე ასწავლიდნენ, რამდენადაც აუცილებელი შემთხვევის დროს გამოადგებოდათ. ბოლოს და ბოლოს მთელი აღზრდის მიზანი იყო უსიტყვო მორჩილება, შრომაში გამძლეობა და ბრძოლაში გამარჯვების მოპოვება. რაც უფრო იზრდებოდნენ ბავშვები, მით უფრო სასტიკი ხდებოდა მათი გაწვრთნა: თმას მოკლედ კრეჭდნენ, აჩვევდნენ ფეხშიშველა სიარულს და აიძულებდნენ თითქმის ყოველთვის ტიტველა ეთამაშათ".

ბავშვებს სხეული მუდამ ჭუჭყიანი ჰქონდათ. იშვიათ წყალში ბანაობის უფლებას არ აძლევდნენ. აბანავებდნენ ერთად, ლერწმის საწოლებზე სძინათ. ლერწამი თვითონვე უნდა დაეგლიჯათ.

ბავშვთა აღზრდას მეთვალყურეობდა „პედონომოსი". იგი „აგელის" სათავეში აყენებდა „ირენს" – ბავშვობის ასაკიდან გამოსულ ახალგაზრდას. „ირენი" ხელმძღვანელობდა ბავშვთა ყოველგვარ საქმიანობას, როგორც კანონიერს, ისე უკანონოს. უკანონო მოქმედება, მაგალითად, ქურდობა, სპარტანული აღზრდის წესებით დაშვებული იყო. ბავშვს მისცემდნენ მითითებას, თუ რა უნდა მოეპარა. ისიც ვალდებული იყო დავალება უმტკივნეულოდ შეესრულებინა. თუ რომელიმე ბავშვს ქურდობისას დაიჭერდნენ, მასწავლებელი მას მკაცრად სჯიდა: სცემდა უმოწყალოდ და აშიმშილებდა. ამიტომ ყოველი ბავშვი ცდილობდა მოეპარა მოხერხებულად, რომ სასჯელი არ დაემსახურებინა. სპარტანული დიდაქტიკით ქურდობა მოხერხებულობის საწინდარი იყო. ვინც ამ საქმეს ვერ დაეუფლებოდა, მისგან მამაცი მეომარიც არ დადგებოდა. პლუტარქეს ბავშვის მოთმინების სანიმუშო მაგალითად ასეთი ფაქტი მოაქვს: „ერთმა ყრმამ მელიის ლეკვი მოიპარა და წამოსასხამის ქვეშ დამალა. ნადირმა ბრჭყალებით და კბილებით მუცელი მთლად გამოუფატრა, მაგრამ ბიჭი საიდუმლოების დასაფარავად თავს მაინც იმაგრებდა, ვიდრე იქვე არ მოკვდა".

ბავშვების უმიზეზოდ დასჯა ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. მცირე დანაშაულისათვისაც კი უმკაცრესი სასჯელი არსებობდა. მის სისრულეში მოყვანას „ირენი" წარმართავდა. პოლკესნაკარ უკულობის გამოცდა იყო, რადგან უხუცესებიც ესწრებოდნენ. ისინი დასჯის აღსრულებას ხელს არ უშლიდნენ, ოღონდ შემდეგ თხოვდნენ „ირენს" პასუხს როდესაც აღმოჩნდებოდა, რომ სასჯელი მეტისმეტად მკაცრი ან მსუბუქი იყო.

ლუკიანე სამოსატელი კიდევ უფრო მძიმე სურათს გადმოგვცემს. მისი სიტყვებით, სპარტანელ ბავშვებს საკურთხეველთან მათრახით ცემდნენ. მშობლები უყურებდნენ ამას და შვილების ოდნავადაც არ ეცოდებოდნენ. პირიქით, ემუქრებოდნენ, როცა დაინახავდნენ, რომ ბავშვები დარტყმებს ვერ უძლებდნენ. ისინი ემუდარებოდნენ შვილებს ატანონ ტკივილი და თავი ღირსეულად დაჭირონ. ეს იყო თავისებური შეჯიბრება ახალგაზრდებს შორის. შეჯიბრებაში ბევრი იღუპებოდა, რადგან არ სურდათ დამარცხებულებს დაეტოვებინათ საკურთხეველი და დამსწრეებს ქედმოხრილი ეხილათ. ლუკიანე განმარტავს ამ ბარბაროსული მოქმედების მიზანს: „როდესაც შენ დაინახავ ყოველივე ამას, არ იფიქრო, რომ ჭაბუკები გიჟები არიან". საქმე ისაა, რომ ტკივილობაში ჩაჯარდნილი ასეთი ახალგაზრდა, „არ გასცემს სამშობლოს საიდუმლოებას, მაშინაც კი, როცა მტრები წამებას დაუწყებენ".

ბევრს შეგუებული ბავშვები, ნებისმიერ დავალებას მოთმინებით უმკლავდებოდნენ. დამხვდური ვარჯიშის დროს ოდნავი შეკრთომაც კი, მათ მშიშარას სახელს დაუმკვიდრებდა. მშიშარას ცხოვრება სპარტაში აუტანელი იყო. მას დასცინოდნენ საჯაროდ. მშიშარას კაცად არავინ თვლიდა. ვისაც ეს სახელი შეერქმეოდა, როგორც წესი, თავს იკლავდა.

ასეთი აღზრდის მიზანი იყო ის, რომ სპარტიატების რიცხვს (ეს რიცხვი განსაზღვრული იყო 9-10 ათასი კაცით) ღირსეული წევრი შემატებოდა. სპარტელების აზრით, საჯარო ცემის დროს იკვეთებოდა ახალგაზრდის ხასიათის ნიშნები: მოთმინება და ამტანობა.

აღზრდის ამ უმკაცრესი წესების გამო არისტოტელე წერდა: ლაკედემონელები მუდმივი მძიმე ვარჯიშებით ბავშვებს მხეცებად აქცევენ. თითქოს, მამაცობის განვითარებისათვის ეს იყოს ყველაზე სასარგებლო საშუალება.

გრანი ქავთარია

ძველი ბერძნული სკოლა

წერილი პირველი

როდესაც ახალგაზრდას შეუსრულდებოდა 14 წელი, სწავლის პირველ პერიოდს ამთავრებდა. ამის შემდეგ მას უტარდებოდა გამოცდა სამხედრო მომზადებაში. ვინც გამოცდას ჩააბარებდა, ქალაქის იარაღის ტარების უფლება. ასეთი ახალგაზრდები მთელ წელიწადს სპარტის გარეთ ატარებდნენ. მათგან ქმნიდნენ რაზმებს, რომელთაც ევალებოდათ დამორჩილებულ მხარეში პოლიციური და სამხედრო სამსახურის შესრულება. ახალგაზრდების მეომრული ჩვევების გამომუშავებას ემსახურებოდა ჰილოტების დარბევის ხერხები. სპარტის სახელმწიფო რეგულარულად იმის უცხადებდა დამონებულ ჰილოტებს, რომ ისინი მუდმივ შიშში ყოფილიყვნენ და უფლებების მოთხოვნაზე არ ეფიქრათ (ამის მიუხედავად, ისტორიაში ჰილოტების მრავალი აჯანყებაა ცნობილი). ჭაბუკებს დაშინება ღამით უნდა დაეწყოთ. მათს მოქმედებას მეთვალყურეობდნენ მასწავლებლები. „მეომრებს" მკაცრად მოეთხოვებოდათ დაუნდობლობის გამოჩენა: დაერბიათ ჰილოტების სახლ-კარი, ეცემათ და ეძარცვათ ისინი. უფლება ჰქონდათ საეჭვოდ მიჩნეული პირის მოკვლისაც. „პრობლემის" შემდეგ ხდებოდა ჩატარებული ოპერაციის გარჩევა. მამაცებს შეაქებდნენ, ხოლო გულჩვილებს მკაცრად სჯიდნენ.

აღნიშნულ წელს ახალგაზრდები აბარებდნენ პირველ სერიოზულ გამოცდას, რაც გზას უხსნიდა მათ სპარტიატების მომავალი საზოგადოებისკენ დასაკავებლად. 15 წლიდან ისინი გადადიოდნენ ირენთა შემდეგ ჯგუფში. 21 წლამდე იწრთობოდნენ ირენებად და ემსახურებოდნენ დაბალი ასაკის ბავშვების აღზრდას „პედონომოსების" მეთვალყურეობით.

30 წლამდე ასაკის სპარტიატი სრულასაკოვნად არ ითვლებოდა და მოქალაქის უფლებებით არ სარგებლობდა. თუმცა სრულწლოვანებამდე მოქალაქესაც არ შეეძლო საკუთარი შეხედულებებით ცხოვრება. პლუტარქე წერს: „ამ სპარტელების აღზრდა სრულწლოვანებამდე გრძელდებოდა. მაგრამ არც ამის შემდეგ ჰქონდა უფლება ვინმე ეცხოვრა ისე როგორც მოისურვებდა. სპარტელები ქალაქში ისე ცხოვრობდნენ, ვით სამხედრო ბანაკში: ემორჩილებოდნენ განსაზღვრულ წესს, ეწეოდნენ საზოგადოებრივ საქმიანობასა და თვლიდნენ, რომ ისინი ეკუთვნოდნენ არა საკუთარ თავს, არამედ სახელმწიფოს". კანონმდებლობით განმტკიცებული ასეთი წესის ბატონობისას, გონებრივ განვითარებას უმნიშვნელო ყურადღება ექცეოდა, თუმცა ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს სრულიად კულტურის სფერო საერთოდ უგულებელყოფილი ჰქონდათ. ისწავლებოდა მუსიკა, რადგან სპარტელთა გაგებით, სიმღერა მეომარს ბრძოლის დროს სიმხნევეს მატებდა. წერა-კითხვის შესწავლაც სამხედრო მიზნებთან იყო დაკავშირებული. მოლაშქრეს თავისიანებთან კონტაქტის დამყარება უნდა შეძლებოდა. გონებრივი საქმიანობის სფეროში შესვლას სპარტანული აღზრდა არ ითვალისწინებდა.

სპარტიატები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ საკუთარი მოსაზრების მოკლედ და სხარტად გადმოცემის ჩვევების გამომუშავებას. ბერძენი ავტორების ცნობებით, ლიკურგედან მოყოლებული, სპარტელები ბავშვობიდანვე ზრუნავდნენ, რომ ურცელი ცნებები მოკლედ ჩამოეყალიბებინათ. მათი სწრაფვას შესაფერისი შედეგი მოჰყვა. სათავე დაედო ლაკონურ მეტყველებას (სპარტა ლაკონიკის ცენტრი იყო. ტერმინიც აქედან წარმოიშვა).

ინტერვიუ

სტუმრად ლუნდის უნივერსიტეტში

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორი, პროფესორი გუჩა კვარაცხელია სამეცნიერო მივლინებით იმყოფებოდა შვედეთში. გთავაზობთ ჩვენი კორესპონდენტის საუბარს ქ-ნ გუჩასთან.

– ქ-ნო გუჩა! რამდენიმე დღეა, რაც ჩამობრძანდით შვედეთიდან. რა იყო თქვენი მივლინების მიზანი და რა შთაბეჭდილებებით დაბრუნდით საქართველოში?

– შვედეთში გახლდით ლუნდის უნივერსიტეტის ლინგვისტიკისა და ფონეტიკის დეპარტამენტის მიწვევით. მოწვევაში პროფ. თოსტა ბრუნსე გვწერდა, რომ ჩვენი ვიზიტი განხორციელდებოდა აღნიშნული დეპარტამენტისა და არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ურთიერთთანამშრომლობის პროექტის ერთი ნაწილი. პროექტი კი ითვალისწინებს თანამშრომლობას როგორც მეცნიერულ კვლევებში, ისე ასპირანტთა და საერთოდ, კადრების მომზადების სფეროშიც.

შემოთავაზებული პროგრამის თანახმად, რომელიც საკმაოდ დატვირთული იყო, გავეცანით უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობას. აქ ბევრი რამ აღმოჩნდა ჩვენთვის საინტერესო ამ დიდი ტრადიციის მქონე სასწავლო დაწესებულების სტრუქტურისა და სასწავლო გეგმების თვალსაზრისით. შეხვედრები მოვაწყვეს საერთაშორისო ურთიერთობის განყოფილების წარმომადგენლობაში, ზოგადი ენათმეცნიერების კათედრაზე. ჰუმანიტარული ფაკულტეტის დეკანატში. განსაკუთრებით საინტერესო იყო ლუნდის უნივერსიტეტის მთავარი ბიბლიოთეკის დათვალიერება. არაჩვეულებრივად მდიდარი და კეთილმოწყობილი. ყველა უახლესი ტექნიკური საშუალებით აღჭურვილი საცავი, სადაც დაცულია უძველეს ფოლიანტებთან ერთად უკანასკნელ თვეებში გამოცემული წიგნები, რომელთა გამოწერება ადგილზე და შინ. აგრეთვე კომპიუტერით არავითარ სირთულეს არ წარმოადგენს. ჩემთვის პირადად ძალიან შთამბეჭდავი იყო.

აკადემიკოს ბენგტ სიგურდთან შეხვედრისას გავეცანით ლინგვისტური ანალიზის კომპიუტერულ პროგრამებს. ამ მიმართულებით საინტერესო იყო პროფ. ოკე ვიბერგთან შეხვედრაც.

რა თქმა უნდა, ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო გავცნობოდით ლუნდის უნივერსიტეტში კავკასიური ენების კვლევის მდგომარეობას. უნდა აღვნიშნო დოქტორ კარინა ვამლინგის, შვედი ქართველოლოგის, განსაკუთრებული როლი ამ საქმეში. ამჟამად იგი რამდენიმე პროექტს ხელმძღვანელობს. აკადემიკოს მ. კუმახოვთან ერთად, რომელიც სამუშაოდ არის მიწვეული ლუნდში, ქალბატონმა კარინამ დაასრულა ყაბარდოული ენის მონოგრაფიული გამოკვლევა (ნაშრომი მალე დაიბეჭდება) და ახლა შეუდგა მუშაობას უბიხური ენის გრამატიკაზე.

ცხადია, საინტერესო იყო უცხოელ კოლეგებთან ურთიერთობა, რომლის დროსაც ბევრი საერთო მეცნიერული პრობლემა და საკითხი გამოიკვეთა, რომელთა შესახებ მსჯელობა, ვფიქრობ, ორმხრივ ნაყოფიერი იყო.

თვითონ ქალაქი ლუნდი არაჩვეულებრივად მიმზიდველი არქიტექტურითა და ლამაზი, ეკოლოგიურად სუფთა ბუნებით, სიმშვიდის, კეთილგანწყობისა და გონიერული კეთილდღეობის გამოხატულებაა.

– დღესდღეობით საქართველოს და კერძოდ, ქართულ მეცნიერებას შესაძლებლობა მიეცა უფრო აქტიურად იყოს ჩაბმული მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებში. იქმნება სხვა ქვეყნების ლინგვისტურ ცენტრებთან მრავალმხრივი თანამშრომლობის პერსპექტივა. ხომ არ დაისახა რაიმე კონკრეტული ღონისძიება თქვენი ამჟამინდელი მივლინების დროს?

– მე ვერ ვიტყოდი, რომ უკვე დადგა ის დრო, როცა უცხოურ სამეცნიერო ცენტრებთან და უცხოელ კოლეგებთან ფართოდ შეიძლებოდეს ურთიერთობის გაშლა. ამას, მოგეხსენებათ, შესაბამისი ფინანსები სჭირდება. ჩვენ კი ჯერჯერობით დარიბი ქვეყნის შვილები ვართ. თუმცა ამ მიმართულებით მაინც კეთდება რაიმე. ჩვენი მატერიალური წილი ძალზე მოკრძალებული ან სულაც სიმბოლურია. ჩვეულებრივ, უცხოელი კოლეგები გვიწვდიან ხელს. ეს კოლეგიალობის გამოხატვის ერთგვარი ფორმაც არის. როგორც მოგახსენეთ, ქალბატონი კარინა რამდენიმე პროექტის ავტორია და ერთ-ერთი მათგანის განხორციელებისათვის იგი ვარაუდობს ჩვენი ინსტიტუტის 3-4 თანამშრომლის მონაწილეობას. შვედური მხრიდან ჩართული არიან ბ-ნი რ. ჯანტურია და ჩვენი ყოფილი თანამშრომელი ქ-ნი მ. კობაიძე პრობლემა, რომელიც ერთობლივად უნდა დამუშავდეს, სოციოლინგვისტურია და ეხება ენობრივ პოლიტიკას საქართველოში. აი, ეს კონკრეტული ღონისძიება შეიძლება დავასახელოთ. თუმცა გახსნა სხვა იდეებიც, მაგრამ მათზე ჯერ ნაადრევია ლაპარაკი.

– ქართველ ენათმეცნიერთათვის განსაკუთრებული ზრუნვის საგანი იყო და არის ქართული ენის სახელმწიფო სტატუსის უზრუნველყოფა და ენის სიწმინდის დაცვა. ეს პრობლემები მეტ-ნაკლებად აქტუალურია სხვა ქვეყნის ლინგვისტებისთვისაც. რა მდგომარეობაა ამ მხრივ შვედეთში და რა იყო მნიშვნელოვანი სიახლე ამ თვალსაზრისით, რომლის გაზიარებაც მიზანშეწონილად მიგაჩნიათ?

– ვფიქრობ, ჩვენთვის გასათვალისწინებელია ზოგი რამ. კერძოდ, შვედეთში უმაღლეს სასწავლებელში შემსვლელებს, რომელთათვისაც შვედური მშობლიური ენა არ არის, მოეთხოვებათ მისი საკმაო ცოდნა. რასაც იძენენ მოსამზადებელ კურსზე ერთი წლის განმავლობაში. შვედური ენის საფუძვლებს სავალდებულო წესით ასწავლიან იმიგრანტებსაც. ერთც 16 წლის შესრულდა ან გადაცილდა ამ ასაკს. სწავლების კურსი საშუალოდ 525 საათს შეადგენს იქ (და ალბათ სხვაგანაც) არავის მოსდის აზრად, რომ ეს შვედური ნაციონალიზმია. უბრალოდ, შვედებს არ სურთ, რომ ადამიანებსაც მათი ქვეყანა იღებს განსასწავლად თუ ხანგრძლივად საცხოვრებლად, მხოლოდ მომხმარებლური დამოკიდებულება და უფლებები ჰქონდეთ მათი სამშობლოს მიმართ. ეს სრულიად სამართლიანია.

შვედეთსაც, როგორც ყველა მეტ-ნაკლებად მცირე ქვეყანას, რომელიც ბევრი არხითაა ჩართული საერთაშორისო ცხოვრებაში, მცირე ენის პრობლემა აქვს. ამიტომ აქ ყველა ახოტურორიტეტს მოეთხოვება ინგლისურის "ძალიან კარგი ცოდნა". მე ვერ ვიტყოდი რომ ეს საერთო კანონებების იწვევდეს, მაგრამ ამის აუცილებლობა გაცნობიერებულია პრაგმატულად. ამასთანავე, იგრძნობა, რომ უცხო ენის ექსპანსიას შვედები ადვილად არ დაუშვებენ.

– თქვენ ბრძანდებით ქართული ენის სახელმწიფო კომისიის თავმჯდომარის მოადგილე. რას მიიჩნევთ ამ კომისიის ყველაზე მთავარ და გადაუდებელ ამოცანად?

– თბილისში დაბრუნებისას შევიტყვე, რომ საქართველოს პრეზიდენტთან არსებული სახელმწიფო ენის მუდმივი სახელმწიფო კომისიის თავმჯდომარის მოადგილის მოვალეობა დამეკისრა. უწინარეს ყოვლისა, კომისიამ უნდა შეიმუშაოს სახელმწიფო ენობრივი პოლიტიკა და სახელმწიფო ენის განახლებული პროგრამის პროექტი.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ღვაწლმოსილნი

რუსუდან გაგუა — 80

დიდად პატივცემულო ქალბატონო რუსუდან!

სულითა და გულით გილოცავთ დაბადების 80-სა და სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 55 წლისთავს.

თქვენ ერთ-ერთი იმათგანი ბრძანდებით, ვინც იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების, როგორც დამოუკიდებელი სამეცნიერო დისციპლინის ჩამოყალიბებაში იღებდა მონაწილეობას.

ყველაფერი კი იმით დაიწყო, რომ სულ ახალგაზრდამ თქვენი მეცნიერული ინტერესი მთის იბერიულ-კავკასიური ენების შესწავლას დაუკავშირეთ და მალევე იქცით ნახური ენების აღიარებულ მკვლევრად. სწორედ ამიტომ მოგენდოთ დავით და ნიკო ქადაგიძეების „წოვათუშურ-ქართულ-რუსული ლექსიკონის" გამოსაცემად მომზადება. თქვენ არაერთი პირველხარისხოვანი მეცნიერული ნაშრომი შექმენით მთის იბერიულ-კავკასიურ ენებში. საგანგებოდაა აღსანიშნავი ფუნდამენტური ნაშრომი „ბაცბური ენის (წოვათუშურის) ფონეტიკა და სახელის მორფოლოგიის ძირითადი საკითხები", რომელიც „იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეულში" გამოქვეყნდა და სადოქტორო დისერტაციის ძირითად ნაწილად ივარაუდებოდა.

ყველასათვის ცნობილია თქვენი მონაწილეობა „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონისა" (8-ტომეული) და „რუსულ-ქართული ლექსიკონის" (3-ტომეული) შედგენა-მომზადებაში. წლების განმავლობაში ეღვწოდით ჩვენი ინსტიტუტის ლექსიკოლოგიის, ასევე თარგმნითი ლექსიკონებისა და მთის იბერიულ-კავკასიური ენების განყოფილებებში. დიდია თქვენი ღვაწლი ახალგაზრდა კადრების აღზრდაში. 1943 წლიდან, როდესაც დაიცავით საკანდიდატო დისერტაცია „ძირითადი და [illegible] ბაცბურში (წოვათუშურში)", [illegible] ბაცბური ენის კურსის გაძღოლა თსუ კავკასიურ ენათა კათედრაზე 1947 წლიდან ამ კათედრის დოცენტი ბრძანდებით. თქვენი ლექციების კურსი ბაცბურ ენაში, რომელიც ამერიკელ დი ენ ჰოლისკთან ერთად დაამუშავეთ, ითარგმნა ინგლისურად და დაიბეჭდა 1994 წელს ნიუ-იორკში.

თქვენ ბრძანდებით კონსულტანტი და ოპონენტი არაერთი დისერტაციისა მთის იბერიულ-კავკასიურ ენებში.

თქვენი მაღალი ინტელიგენტურობა, კეთილგანწყობილი ბუნება და სათნო გარეგნობა უაღრესად დიდ სიმპათიას იწვევდა და იწვევს.

გვინდა გისურვოთ ჯანმრთელობა და ხანგრძლივი სიცოცხლე.

არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი, კავკასიურ ენათა კათედრა

* * *

მე თავს ნებას ვაძლევ იუბილარის ძველი მეგობრების სახელით ჩვენს რუსუდანს, ჩვენს რუსიკოს გულით მივულოცო დაბადების დღე, შრომასა და სიყვარულში გატარებული 80 წელი და ვუსურვო მას ჯანმრთელობა და სიმხნევე კიდევ მრავალ წელს.

ჩვენი იუბილარი გამორჩეულად კეთილი და მოსიყვარულე ადამიანია, ფართოდ განათლებული და ნიჭიერი, სათნო და უდალატო, ოპტიმიზმით აღსავსე, თუმცა მას, შესაძლოა, ყოველთვის როდი ჰქონია სამისო საფუძველი. სწორედ ამიტომ მას ბევრი მეგობარი ახვევია გარშემო.

ქ-ნ რუსუდანს შესანიშნავი ოჯახი ჰყავს: მეუღლე ბორის ჩიტაია, ერთ დროს ცნობილი ფეხბურთელი, საოცრად კეთილი და სანიმუშო მეუღლე. ქალბატონი რუსუდანის ერთ-ერთი ვაჟი – კახა ჩიტაია – დღეს ცნობილი სახელმწიფო მოღვაწეა, ხოლო უფროსი შვილიშვილი – 14 წლის რუსიკო – უაღრესად ნიჭიერი და პერსპექტიული პიანისტია (სულ ახლახან მან ბრწყინვალედ გაიმარჯვა სანკტ-პეტერბურგში გამართულ კონკურსში).

რუსუდანზე ბევრის თქმა შეიძლება, მაგრამ აქ ამის საშუალება არ არის და მე მაინც ჩემი სიტყვის ბოლოს მინდა მივმართო იუბილარს: გახსოვდეს, რუსიკო, რომ შენი ოჯახი, მეგობრები, კოლეგები შენს გვერდით არიან!

ქეთე ლომთათიძე,
აკადემიკოსი

ორი ლამაზი დღე

1952 წელს მოსკოვში სადოქტორო დისერტაციას იცავდა ჩეჩენი იუნუს დეშერიევი. ოპონენტებად მოწვეული იყვნენ აკად. ვ. თოფურია და აკად. ი. ორბელი, სომხეთის მეცნიერებათა აკადემიის პირველი პრეზიდენტი, ცნობილი აღმოსავლეთმცოდნე, და მათთან ერთად ქ-ნი რუსუდან გაგუა, სრულიად ახალგაზრდა...

აი, ამ სახელმოხვეჭილ მეცნიერს უთქვამს ბ-ნი ვარლამისათვის: ასეთი რეცენზიები უნდა იწერებოდესო (ეს რეცენზია შემდეგომ დაიბეჭდა კიდეც „ვოპროსი იაზიკოზნანია"-ს („№4) ფურცლებზე 1954 წ. ი. დეშერიევის გამოსულ მონოგრაფიაზე „Бацбийский язык").

ეს ბ-ნ ვარლამს უამბია ბ-ნი არნოლდისათვის და ჩვენც აქედან გვაგვიგოთ, – ბრძანა ქ-ნმა ნუნუ სიყვარულიძემ, არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტის უფროსმა მეცნ. მუშაკმა, ფილოლ. მეცნ. კანდიდატმა. მანვე გაიხსენა: მოსკოვში ბ-ნ ვარლამს თან ჰხლებია მეუღლე – ქ-ნი თამარი. დაცვის შემდეგ ბანკეტი გაუმართავთ, რასაც ქ-ნი თამარი არ დასწრებია. თამადობდა ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორი აკად. ვ. ვინოგრადოვი. ჩანს, იგი დაცვას არ დასწრებია... და, აი, მას ბ-ნი ვარლამის სადღეგრძელო შეუსვამს, მის გვერდით მჯდომი ქ-ნი რუსუდანი მეუღლე ჰგონებია და სადღეგრძელოც სათანადოდ წარუმართავს... აკადემიკოსს გვერდით მეუღლე ეჯდა, მას ჩუმად შეუნიშნავს, – ეს ხომ ოპონენტიაო... დირექტორი ძალზე შემცბარა, მაგრამ უხერხულობისაგან თავის დასაღწევად შეუცვლია თავისი ნათქვამი და უბრძანებია: განსაკუთრებით სასიამოვნოა მაღალი დონის სამეცნიერო ხარისხი ამ მშვენიერი ქალის ნაზი ხელითაო...

მეორე ლამაზი დღის შესახებ ისევ სხვათა ცნობით:

ქ-ნი ანა კალანდაძე თავისი ახალი ბრწყინვალე ორტომეულის მეორე წიგნში, არხოტისადმი მიძღვნილ თავში, იმოწმებს ქ-ნი თინათინ ოჩიაურის „ხევსურეთსა და ხევსურებში" მოთხრობილ ამბავს:

1947 წელს ქ-ნ რუსუდანს არხოტში ყოფნისას შეხვედრია ცნობილი პოეტი გაბრიელ ჯაბუშანური; პოეტს თბილისი და თბილისელი მეგობრები მონატრებია და თავისი ძველი ნაცნობის, ქ-ნი რუსუდანისათვის ლექსი მიუძღვნია, რომელიც ასე მთავრდებოდა:

„შენს მთაში მოსვლას, ქალო, მშვიდობა,
ქალო, წყალობა ჩვენი ხატისა".

1969 წელს არხოტს ქ-ნი ანაც სწვევია. იგი იგონებს: „გაბრიელ ჯაბუშანურის ამ ლექსით აპირებდა თურმე ცოცხა ჯაბუშანური (გაბრიელ ჯაბუშანურის ძმა – გ.ბ.) ჩემთან შეხვედრას არხოტში".

ოც წელზე მეტს ელოდა იმ დღეს ათი შვილის მამა, ხევსური, თავისი ძმის ეს ლექსი მუნასიბად ქ-ნი ანასათვის რომ ეთქვა... თითქმის ოცდაათოდე წლის შემდეგ ქ-ნმა ანამ ეს გაიხსენა.

ვისაც რაიმე სმენია ამ ორი მშვენიერი ქალბატონის მეგობრული ურთიერთობის შესახებ, უთუოდ იტყვის: რა ბედნიერი თანხვედრაა ადრესატებისა.

გენადი ბურჭულაძე
პროფესორი

ინფორმაცია

ქართული ენის დღეს მიეძღვნა

◆ 1997 წლის 10 აპრილს ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფილოლოგიის ფაკულტეტმა გამართა „ქართული ენის დღე". მონაწილეობდნენ პროფესორები: კ. დანელია, ზ. ჭუმბურიძე, მზ. შანიძე, ლ. მენაბდე, რ. მიშველაძე, ბ. გოგოლაშვილი, გ. გოგოლაშვილი, დოც. ლ. გაჩეჩილაძე. საღამოში მონაწილეობა მიიღეს ფილოლოგიის ფაკულტეტის სტუდენტებმა: ნ. პოპიაშვილმა, ნ. კუკულაძემ, ქ. თავდიშვილმა, ქ. გოდერძიშვილმა, ლ. შუკვლაძემ, ნ. მიქაბერიძემ, ი. ლუმბაძემ, ხ. შუკვრეხაძემ, ნ. ნადარეიშვილმა.

◆ 1997 წლის 12 აპრილს ი. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გაიმართა ქართული ენის დღისადმი მიძღვნილი სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენცია. მოხსენებები წაიკითხეს მ. ჩაჩანიძემ, ქ. მანიამ, ი. არეშიძემ (თსუ ახალციხის ფილიალიდან), ქ. თავდიშვილმა, შ. თაბუკიძემ, ნ. ჯორბენაძემ და ე. ჭითაშვილმა (სულხან-საბა ორბელიანის სახ. სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტიდან).

კონფერენციის ორგანიზატორი იყო თსუ ფილოლოგიის ფაკულტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო საბჭო.

* * *

1997 წლის 11–12 აპრილს სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიურ უნივერსიტეტში გაიმართა აკადემიკოსების გიორგი ახვლედიანისა და აკაკი შანიძისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესია. მოგონებებით გამოვიდნენ ვ. სარიშვილი, ლ. კვაჭაძე, ალ. ონიანი, ზ. სარჯველაძე. მოხსენებები წაიკითხეს ალ. ფოცხიშვილმა, ალ. ონიანმა, ალ. ღლონტმა, ზ. სარჯველაძემ, ი. ჩანტლაძემ, ქ. გენებაშვილმა.

* * *

1997 წლის 16–17 აპრილს ივ. ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტში ზოგადი ენათმეცნიერების კათედრამ გამართა აკადემიკოს გიორგი ახვლედიანის 110–ე წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესია. მონაწილეობდნენ: გ. რამიშვილი, კ. დანელია, ალ. ღლონტი, შ. შათირიშვილი, მ. ანდრონიკაშვილი, ნ. ქუთელია, თ. ჩხეიძე, ბ. გოგოლაშვილი, კ. ჭრელაშვილი, მ. ქურდიანი, ნ. ბაღათურია, თ. ბოლქვაძე, ალ. ფოცხიშვილი, გ. ნაიაძე, ზ. სარჯველაძე, ც. ახვლედიანი, ზ. ჭუმბურიძე, ალ. ონიანი, ც. საკვარელი, მ. ბაბუხადია.

* * *

1997 წლის 16 აპრილს შედგა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკად. გ. წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის და თბილისის აზიისა და აფრიკის ინსტიტუტის ერთობლივი სამეცნიერო სესია, მიძღვნილი აკადემიკოს გიორგი ახვლედიანის დაბადების 110 წლისთავისადმი. სესიაზე მოხსენებები წაიკითხეს: თ. გამყრელიძემ, მ. ანდრონიკაშვილმა, რ. თედევემ, თ. ჩხეიძემ, კ. წერეთელმა, ი. მეღრელიშვილმა, ნ. მახარაძემ, ნ. კენჭოშვილმა, მ. სახოკიამ, ე. სოსელიამ, რ. ასათიანმა.

მეცნიერის გახსენება

კლარა გაგუას ხსოვნას

ერთი წელი გასულა კლარა გაგუას გარდაცვალებიდან...

ეს წერილი-გახსენება ტკივილიანი ფიქრის, საკუთარ გრძნობებთან ჭიდილის, დაკარგული მეგობრის სულისა და მისი ოჯახის წინაშე ვალდებულების, მძაფრი შეგრძნების შედეგად იშვა...

მე არ ვაპირებ (და ვერც შევძლებ!) კლარას პორტრეტის შექმნას. მომინდა გამეხსენებინა კლარას (და ჩემი) ახალგაზრდობის (სტუდენტობის) წლები.

სამნი ვმეგობრობდით: კლარა, მე და ლალი ჯღამაია (ამჟამად ხელნაწერთა ინსტიტუტის უფრ. მეცნიერი თანამშრომელი). კლარამ სიყვარულის მძაფრი გამოხატვა იცოდა და ხანდახან მე და ლალის- „ცალ-ცალკე „ქვეყანობის სცენებს" გვიწყობდა... II კურსიდან ჩვენი გზები ოდნავ გაიყარა: მე და ლალი კავკასიურ ენათა განყოფილებაზე გადავედით, კლარა კი – ქართველურ ენათა განყოფილებაზე. ზოგიერთ საგანს ერთად ვამზადებდით ხოლმე საგამოცდოდ. კლარა სიბეჯითით და დაგეგმილი შრომით გამოირჩეოდა, რაც (უნდა გამოვტყდე) ზოგჯერ, ცოტა არ იყოს, მალიზიანებდა კიდეც.

მოსაგონებელი მრავალი მაქვს, საგაზეთო წერილი –გახსენება, რა თქმა უნდა, ყველას ვერ დაიტევს...

მახსოვს:

...მეორეკურსელები უნდა გავემგზავრეთ დიალექტოლოგიური მასალის შესაკრებად. უნივერსიტეტს სახსრები აღარ აღმოაჩნდა და ჩვენი მივლინება უნდა ჩაშლილიყო. კლარამ თავის თავზე აიღო ინიციატივა, გაიყოლიებინა უნივერსიტეტის პრორექტორისპროფ. სერგი ჟღენტს, უფასო მივლინება. გამოძებნა ნათესავები თიანეთის რაიონში და წამოგვყვანა სოფ. საყდრიონში.

მუშაობდა დიდი გატაცებით. „ველზე" გავდიოდით ყოველდღე, დილა-საღამოს. ერთ დღეს ვეუბნები კლარას,- რაღაც გუნებაზე ვერა ვარ, ხომ არ ჩავეგდეთ ღღევანდელი საღამო-მეთქი. სახე მოეღრუბლა, გაუკვირდა და მითხრა- მე მუშაობის გეგმას არ გადავუხვევო. თანდათან ვრწმუნდები,რომ შენ განწყობილების ადამიანი ყოფილხარ და საკმაოდ ზარმაციც. ნეტავ შენს ნაცვლად ლეილა ბიწაძე წამომეყვანაო (ლეილა ბიწაძე ჩვენივე კურსელი იყო, ისიც – სიბეჯითით გამორჩეული. ამჟამად ჭიათურაში მოღვაწეობს). მეწყინა, გავიბუტე. მაგრამ, ცხადია, იმავე ღამეს შევრიგდით (შერიგების ინიციატორიც კლარა იყო)...

თვითონ ხომ თავდაუზოგავი შრომა იცოდა (სიცოცხლის ბოლომდე!), არასდროს შეიბრალებდა თავს... ოჯახის შექმნის შემდეგ ეს პატარა ქალი „გოლიათად იქცა"...

თითქოს დაუჯერებელია და, „გაითვლილი", „დაგეგმილი" ჰქონდა მთელი ცხოვრების გზა (მადლობა ღმერთს, თითქმის ყოველთვის უმართლებდა!). მიკვლევდა, ყველაფერს ილონებდა, ზოგჯერ შეუძლებელს დაძლევდა და „დაგეგმილ" საწადელს მიაღწევდა.

როგორც მეგობარი, კლარა ერთგულიც იყო და უკომპრომისოც. ენათმეცნიერების ინსტიტუტში ჩემს მისვლას ერთგვარად კლარას უნდა უმადლოდე რადგანაც არჩეული კვლევის მიმართულების გამო თვითონ მეტყველების კულტურის განყოფილებიდან ქართველურ ენათა განყოფილებაში გადავიდა. გამოთავისუფლებული ადგილის დასაკავებლად ბ-ნ ივანე გიგინეიშვილს ჩემი კანდიდატურა შეახსენა. ბ-ნი ვანო კმაყოფილებით შეხვედრია ამ წინადადებას. კლარამ კი იმ დღესვე აცნობა ჩემთან-ბათუმში დეპეშა- ბ-ნ ვანოს უნდა შენთან შეხვედრა და სასწრაფოდ ჩამოდიო. მეც, აღელვებული და გაოცებული, მაშინვე გამოვეშურე თბილისისაკენ. ბ-ნ ვანოს ჯერ კარგად მოფიქრებული არ ჰქონდა ყველაფერი, რომ მოულოდნელად გამოვეცხადე და ის ჩემზე მეტად გაოცდა ლვთით, ყველაფერი მალე გაირკვა და მოგვარდა... კლარა ხშირად იხსენებდა ამ ამბავს ერთგვარი სიამაყით და თუმორჩარევი „წამოყვანილობით".

უკომპრომისობას განსაკუთრებით მაშინ ამჟღავნებდა, თუ საკითხი ეხებოდა საერთო საქმეს. ასეთ დროს სამშობლოსადმი თავის გამორჩეულ სიყვარულშიც იყო დარწმუნებული და პრობლემების საკუთარი ხედვის შეუმცდარობაშიც. ამიტომ „დამოძღვრა" უყვარდა, თანაც- ემოციური. ეტყობა, ყველას თავისი „რწმენის კედელი" აქვს, რომელსაც „დარდის ციხესავით" ძალით ვერ შეანგრევ!.. ალბათ ამის გამო თუ იყო, ჩვენ ვშორდებოდით კიდეც ერთმანეთს.

წელიწადი გასულა კლარას გარდაცვალებიდან. ჩვენ ისევ თანდათან ვუახლოვდებით ერთმანეთს.

ნელი ცაიტიშვილი

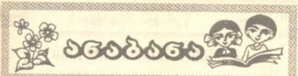

ხვითი

შემეცნებითი თამაში ქართული ენის სახალისო ფონეტიკის, გრამატიკის, ლექსიკოლოგიისა და სტილისტიკის ელემენტებით.

ორფევსი და ევრიდიკე

(მეექვსე ნაწილი)

ორფევსის სულშიჩამწვდომმა სიმღერამ თვით ქვესკნელის მბრძანებელი ჰადესი მოხიბლა, ცრემლი მოჰგვარა დედოფალ პერსეფონეს და სამეფოს მკაცრი დარაჯი, სამთავიანი ძაღლი კერბერიც კი დაადუმა.

1. ძველ თქმულებებში მოთხრობილ ამბებს დიდი გავლენა ჰქონდა ხალხზე. ასე შეიქმნა მითებიდან მომდინარე გამონათქვამები. დღესაც გაიგონებთ კერბერივით დარაჯობსო, რაც იმას ნიშნავს, რომ ვიღაც ქვესკნელის საზარელი გუშაგი ძაღლივით ყარაულობს რაღაცას.

შეადგინე წინადადება ამ გამონათქვამის გამოყენებით.

....

....

2. სიტყვის დამარცვლა ხომ იცი? შეგახსენებ, სიტყვაში იმდენი მარცვალია, რამდენი ხმოვანიცაა მასში. ხმოვანი კი ქართულ ენაში ხუთია – ა, ე, ი, ო, უ.

დამარცვლე მითის ამ ნაწილის თითოეული სიტყვა და სათანადო ადგილი მოუძებნე ქვემოთ მოცემულ ცხრილში.

დავიწყოთ პირველი სიტყვით – ორ–ფევ–სის. მას სამმარცვლიან სიტყვათა სვეტში ჩავწერთ.

შენი თავი რომ შეამოწმო, წინასწარ გეტყვი, 21 სიტყვიდან 10 სამმარცვლიანია, 2 ხუთმარცვლიანი, ერთი, ორ და ოთხმარცვლიანი სიტყვები კი 3–3–ია

ერთმარცვლიანი	ორმარცვლიანი
1.	1.
2.	2.
3.	3.

სამმარცვლიანი	
1.	6.
2.	7.
3.	8.
4.	9.
5.	10

ოთხმარცვლიანი	ხუთმარცვლიანი
1.	1.
2.	2.
3.	

3. შეავსე ცარიელი უჯრები

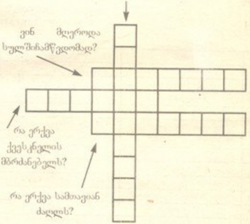

მოვუსმინოთ პატარებს

მასწავლებელმა ბავშვებს სულიერი და უსულო საგნების ჩამოწერა დაავალა. თამუნამ ჩამოწერა სულიერი საგნები: ქალი, კაცი, დედა, ბიჭი და მასწავლებელს უთხრა: უსულო საგანი ერთის მეტი ვერ მოვიფიქრე – მკვდარი.

* * *

ნანო დედას ეკითხება:

– დედა, მეორედ მოსვლისას უფალი იმდენ ხალხს როგორ განიკითხავს? პურის რიგები რომ იყო, ისეთი რიგები იქნება?

* * *

დედამ ლუკას უთხრა:

– იცი, ლუკა, დღეს ხარებაა!

– ლომება როდის იქნება? – იკითხა ლუკამ.

ქართული საშუალო სკოლების ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა საყურადღებოდ!

მიუხედავად არაერთი გასწორებისა, საატესტაციო ტესტების საბოლოო ვარიანტში, სამწუხაროდ, მაინც გაიპარა რამდენიმე შეცდომა. გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად საჭიროდ მივიჩნიეთ მათი გამოქვეყნება ჩვენი გაზეთის საშუალებით.

წარმოვადგენთ შეცდომათა ნუსხას ქართულ ენაში.

ატესტაციის დროს მასწავლებლებს გასწორებულ ვარიანტებთან ექნებათ საქმე. თუკი ტექნიკური მიზეზით ეს არ მოხდება, შეცდომებიანი ტესტები საერთოდ არ შევა საატესტაციო ვარიანტებში, გარდა წმინდა კორექტურული შეცდომებისა, რომლებიც გაუგებრობას არ შექმნის (მაგ.: №227: ქველ ქართულში – ძველ ქართულში; №464: დოფთონგი – დიფთონგი; №770: სიტყვეებიდან – სიტყვე-ბიდან...).

დოც. შუქია აფრიდონიძე
დოც. ლეილა გაგუნაძე

№	არის	უნდა იყოს
133	კომპოზიტ	კომპოზიტების
227	ქველ ქართულში	ძველ ქართულში
240	4*დაუნთქავს	4*დაურტყავს
293	3. ძოვნა	3. ხსოვნა
335	"ყველაფერი შესაძლოთ უნდა დაიწყოს კაცმა"	"კაცმა რომ თქვას, არც ისე ცუდადაა საქმე"
337	2. ...წინდებული	2. ...წინდებულები
342	საშუალ გვარის	საშუალი გვარის
366	2. ეძებნი 3. ეძებ 4. დაეძებ	2. ეძებნი 3. ეძებენ 4. დაეძებ
395	კომპოზიტის მკათათვე	კომპოზიტ თიბათვის
398	3. პრიმა	3. პუნე
403	კომპოზიციებიდან	კომპოზიტებიდან
442	2. სოციალ–ეკონომიკური	2. სოციალეკონომიკური
442	4. ეკონომიურ–კულტურული	4. ეკონომიურ კულტურული
448	2. გერბი	2. გერცი
463	2. F	2. Φ
464	დოფთონგი	დიფთონგი
553	–თანდებულიანად თუ უთანდებულოდ	(თანდებულიანად)
563	"პეტერბურგი	"პეტერბურგი
631	უმართებულო	მართებული
652	4. ...ჩამოსვლა	4. ...ჩამოსვა
653	1* ...შემდეგ, შემდეგ.	1* ...შემდეგ.
701	4. მრუში	4. მტილი
707	...ზმნის	–ვად ზმნის
708	4. ...ან ენებითი გვარისა, – დ – ფუძისეული	4. ...–დ – ენებითი გვარისა
752	რომელი დამატება	რომელი დამატებები
770	სიტყვეებიდან	სიტყვებიდან
778	ქართული საკუთარი სახელის	საკუთარი სახელის ქართული ფორმის –
797	ბიბლიური მითოლოგიური	ბიბლიური ან მითოლოგიური

წერილი რედაქციას

ჩვენც გვაქვს თხოვნა...

თქვენს გაზეთში (№3, მარტი) გამოქვეყნდა წერილი "თხოვნა ტელევიზიის მუშაკებს", რომელსაც ხელს აწერენ ფრიად პატივსაცემი სასულიერო პირები.

ავტორთა აზრით, წერილის პათოსი მიმართულია სატანისტური ფილმების, ანუ მკვლელობებზე, საშინელებებსა და ნაირგვარ ურჩხულებზე აგებული კინოსურათების ჩვენების წინააღმდეგ.

გამოთქმულია აზრი, რომ საქართველოს ტელევიზია ამგვარ ფილმებს ყოველდღიურად უჩვენებს სხვადასხვა არხებითა და პროგრამებით.

ეს კი ნამდვილად არ არის ასე.

ერთხელ და სამუდამოდ უნდა გავაცნობიეროთ, რომ საქართველოს ტელევიზია მხოლოდ პირველ და მეორე არხებს მოიცავს და პასუხს არ აგებს დამოუკიდებელი არხებისა თუ ტელეკომპანიების საქმიანობაზე.

არ შეიძლება ყველაფერი, რასაც ტელეეკრანზე უყურებ და არ მოგწონს, საქართველოს ტელევიზიას მიაწერო.

ზოგადად კი ავტორთა პოზიციას შეუძლებელია, არ დაეთანხმო, მაგრამ ერთი თხოვნა ჩვენც გვაქვს: ერთმანეთში ნუ ავურევთ საქართველოს ტელევიზიას და დამოუკიდებელ არხებს თუ ტელეკომპანიებს.

პატივისცემით,

არჩილ გოგელია,
საქტელერადიოკორპორაციის თავმჯდომარე

კროსვორდი

თარაზულად: 1. მდინარე აღმოსავლეთ საქართველოში. 3. ზოლებიანი ცხოველი. 6. ღვთისმშობლის ამაღლებული ადგილი. 7. შინაური ფრინველი. 8. კაცში ძვ.: 11. თბილისის ერთ-ერთი უბანი. 12. ტყის ბინადარი ცხოველი. 13. ხილი. 14. ძველებური თოფი. 16. ძველთაგანი ამინაზარდი პირში საჭმლის სალუქად. 21. ...ქური, მოკლედ მწერალი. 22. დიდი ისტორიული მონაკვეთი – ეპოქა, ხანა. 23. ხილი. 24. სხვადასხვა ფურცლური თუ სტილისტური გამოსახულებათა აღწერა-შესწავლა.

შვეულად: 1. ფერი. 2. ალმაცერი ძვ.: 3. მაღლა დადებული თავის ქოლგა. 4. მზის მეფე. 5. ალბანური სახლები. 9. ჭრილობა ძვ.: 10. თავთავიანი პურეული მცენარე, რომლის მარცვალი გამოიყენება საპურედ, სალუდედ, ცხოველების საკვებად. 14. დაავადება ძვ. 15. სამკურნალო მცენარე კატეგორიის თავსხმა. 16. შინაური ცხოველი. 17. მდინარე საქართველოში. 18. გამწვავე ძაღლი, ცხოველი. 19. მდინარე საქართველოში. 20. ცხენის ჯიში.

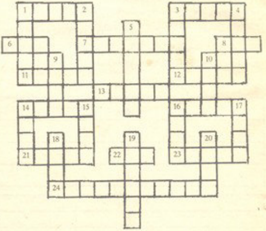

პასუხები წინა ნომერში გამოქვეყნებულ კროსვორდზე:

შვეულად: 1. პალიმფსესტი. 7. სიბრუნე. 8. პარპალი. 9. ოტა. 10. ტერა. 13 ულუფა. 14. მელანი.

თარაზულად: 2. ტალღა. 3. ეგე. 4. გრაფემა. 5. –ივრ. 6. წერტილი. 11. ბრუნვა. 12. პერიოდი. 15. –ება. 16. –ობა. 17. არაბონი. 18. ხანმეტი.